PANAIT ISTRATI

# COPILĂRIA LUI ADRIAN ZOGRAFI
# CODIN

# CODIN

Înainte de a ne muta în curtea aceasta, locuisem mulţi ani de-a rândul în Comorofca, la două sute de paşi de aci. Aşa era mama: se muta dintr-un loc, de îndată ce simţea că bârfelile încep să prindă rădăcini. Şi încă, în ultimii zece ani, am trecut numai prin două mahalale: dar, când eram mic, se întâmpla să ne mutăm de două, de trei ori pe an.

Trebuie, oare, să vă mai spun ce prilej de înfrigurate bucurii erau pentru mine aceste schimbări de cartier? Nici chiar Paştele sau Crăciunul nu mi se păreau împrejurări atât de însemnate. Am cunoscut astfel mahalalele şi uliţele cele mai caracteristice ale oraşului nostru: pe cea rusească, pe cea evreiască, grecească şi ţigănească. Peste tot am făcut cunoştinţă cu moravuri şi cu obiceiuri noi. Mama, care păţise atâtea în viaţa ei, de câte ori îmi vestea sărbătoarea unei mutări nou prilej de necazuri pentru ea — îmi spunea:

— Fiecare naţie se roagă lui Dumnezeu în felul ei, dar toate îl batjocoresc la fel.

Orice mutat o costa pe mama trei zile de lucru — fără să mai vorbim de oboseală, stricăciuni şi alte neplăceri. Toate aceste neajunsuri o umpleau de mâhnire. Cu câteva săptămâni înainte de termen, cutreiera împrejurimile, cu nasul în vânt, pentru a zări enigmaticul afiş. Cuvintele “de închiriat" le desluşea ca şi cum ar fi ştiut să citească. Pleca dis-de-dimineaţă, venea pe înserate şi nu-mi aduc aminte să se fi întors vreodată fără să găsească locuinţa voită şi fără s-o fi arvunit.

Ajunul mutării era o zi grea, când se curăţau cele două odăi, care erau aproape totdeauna părăsite de fostul chiriaş, într-un hal de murdărie de nedescris. Apărea cu apă clocotită tot ce era lemnărie, ca să stârpească ploşniţele, scotea nenumăratele cuie înfipte în pereţi, astupa cu săpun şi pucioasă crăpăturile zidurilor şi găurile şoarecilor, văruia pereţii de două ori şi lipea pe jos. Prefera totdeauna „casă cu pământ", fiindcă nu avea încredere în scânduri, care ascund cuiburi de ploşniţe.

În fine, în ziua sorocită, avea loc plăcuta călătorie în urma căruţei cu bagaj, când mama ducea cu multă grijă cele două frumoase lămpi ale noastre, iar eu, ceasul deşteptător, Singurele lucruri pe cari mama nu le mai împacheta, în urma unui mutat buclucaş, memorabil pentru mine, când a găsit lămpile făcute cioburi şi deşteptătorul stricat.

Aveam doisprezece ani; ne mutasem în noua noastră locuinţă, într-o zi ploioasă de aprilie. Seara, târziu, după ce aşezasem lucrurile, de bine de rău, mama, sleită de puteri, se lăsă să cadă pe marginea patului, în tinda care slujea şi de bucătărie, şi-mi spuse:

— Aşa, băiatu' mamii! Am făcut-o şi pe asta... Ne-am coborât o treaptă mai jos... Iată-ne şi în Comorofca, cea vestită prin „cuţitarii" ei. Dumnezeu să ne apere de rele! Dar a trebuit să viu aici, ca să economisim doi lei pe lună din chirie. Asta face douăzeci şi patru de lei pe an, tocmai cât costă un rând de haine pentru tine. Vezi, să fii cuminte, dragul mamii, cum ai fost şi până acum. În mahalaua asta, lumea e rea: să nu te împrieteneşti cu nimeni. Oamenii se omoară între ei, iar copiii îşi sparg capetele şi îşi rup bruma de haine cari le mai au pe dânşii. Să nu te joci cu ei şi nici să nu iei parte la încăierările lor: aş muri de supărare.

Mama era pe atunci foarte strâmtorată. În urma unei răceli, căpătată iarna trecută, zăcuse la pat mai bine de o lună şi îşi cheltuise toate economiile. Dar cum o nenorocire nu vine niciodată Singură, când s-a însănătoşit, a găsit o parte din „casele" ei luate de alte spălătorese. Din pricina aceasta, rămânea fără lucru o săptămână pe lună, ceea ce însemna că trebuia să ne restrângem peste măsură, căci mama nu voia să aibă nici un leu datorie la băcan şi nici să se împrumute cu un „braţ de lemne" sau cu o „sită de mălai", pe care totdeauna uiţi să le dai înapoi. Afară de asta, ţinea să mă îmbrace curat şi să nu mă lase niciodată desculţ. Cu toate că eram, cum se spune, „cu dăsagii în spinare", făcea dânsa în aşa fel lucrurile, că găsea totdeauna un proprietar care s-o primească cu copilul ei „cuminte" şi cu cele şase găini ouătoare, pe cari „le ţinea închise". Fiindcă pentru mama, afară de mine, bucuria vieţii sale erau găinile şi puii pe cari îi hrănea cu fărâmituri şi resturi de pâine ce le aducea de la „casele" ei, precum şi numeroasele flori din sacsii, pe cari le îngrijea dimineaţa şi seara, vorbind totdeauna cu ele, lăudându-le pentru frumuseţea lor sau întrebându-le despre pricina tristeţii lor inexplicabile.

O dată pe lună, moş Dumitru şi, la fiecare şase luni, moş Anghel, veneau să ne vadă, aducându-ne ce puteau şi dânşii: lemne, mălai, fasole, dovleci, cartofi, vin şi ţuică. Unchiul Anghel, mai bogat, o întreba pe mama dacă are nevoie de bani, dar ea răspundea veşnic:

— Nu, frate, mulţumesc lui Dumnezeu. Omul când e muncitor şi sănătos, nu duce lipsă de cele trebuincioase.

Aceasta era starea noastră, când ne-am mutat în Comorofca, dar starea Comorofcei era mai rea, chiar şi decât a noastră.

Înfăţişarea mahalalei s-a schimbat puţin în ultimii zece ani. Pe atunci

era un fel de maidan ţigănesc şi, totodată, singura mahala în care poliţia nu îndrăznea niciodată să pătrundă noaptea. Eu nu ştiam nimic din toate astea, dar am aflat cum stau lucrurile chiar din ziua instalării noastre.

Vecina din dreapta, o prietenă din copilărie a mamei, precum şi buna văduvă care ne închiriase cele două odăi, veniră să ne ajute, luară masa cu noi şi povestiră tot ce trebuia, ca să mă pună la curent cu viaţa de mahala. Ele o plânseră pe mama:

— Păcat, biată Joiţo, că ai ajuns aici! E adevărat că n-ai fată mare, şi nici flăcău care să se bată pentru ibovnicele din mahala. Dar aici e un loc tare rău, ca să creşti un copil, chiar când e cuminte, ca al tău. Închipuieşte-ţi, dragă, că puştanii noştri se mândresc să urmeze pilda celor mari: la treisprezece ani, fumează, se îmbată, dezvirginează codancele şi scot cuţitul pentru o nimica.

Toată ziua aceea, n-au făcut decât să descrie mahalaua, iar mama, temându-se să nu aud lucruri care „nu erau pentru copii", îşi încrunta sprâncenele şi nu înceta să facă femeilor semn cu cotul, ori cu piciorul, ca să tacă.

Dar ceea ce m-a făcut să ciulesc urechile şi mi-a deşteptat curiozitatea, a fost atunci când, seara, la ceai, au început să vorbească pe şoptite de vecinii noştri din stânga. Stam prea departe ca să pot auzi bine şi nu voiam să fiu indiscret, ca să n-o supăr pe mama. Cele două cumetre holbau ochii şi luau o înfăţişare îngrozită, îşi muşcau buzele, oftau şi dădeau din cap. Cuvintele: „mama Anastasia", „Codin", „biata femeie", „bătăuş" reveneau fără încetare în povestirile lor. Am înţeles că un om rău, numit Codin, ieşise din închisoare: că omul acesta era spaima mahalalei, căuta cearta unora şi altora şi dădea cu cuţitul.

În seara aceea, m-am culcat îngrozit: mult timp n-am putut să adorm. Pereţii răspândeau un miros sănătos de var proaspăt, dar din pardoseală — acoperită cu un strat prea gros de lut şi balegă se ridica o duhoare nesuferită, care îmi făcea greaţă.

Primele zile în Comorofca n-aduseră nimic nou.

Mergeam la şcoală, care era departe. La prânz, mâncam în clasă, laolaltă cu alţi copii săraci, care locuiau ca şi mine la marginea oraşului. Dar duminica următoare plecai în recunoaştere şi descoperii o lume cu totul nouă.

Piaţa Comorofcei se înfăţişa ca un teren vast, în amfiteatru, oval, cu două ieşiri la extremităţi: una spre abator — puţin umblată — cealaltă, spre cazarma de cavalerie, în direcţia oraşului şi a portului. Piaţa avea o întindere de cel puţin două hectare şi, de jur-împrejur, se înşirau în

neregulă casele mici cu faţadele văruite în galben, împroşcate cu noroi. Ferestrele erau vopsite albastru sau verde-aprins. Curţi desfundate: porţi şi garduri aplecate. În mijloc era maidanul de gunoaie, movile de murdării, gropi şi băltoace cu apă verde, în cari zăceau stârvuri de pisici, de câini, de găini şi de purcei, pe cari le sfâşiau porcii mari, flămânzi, ce se bălăceau în mocirlă şi scormoneau cu râtul.

Ah, priveliştea aceasta nu-mi plăcea deloc!

Casa noastră era la marginea ovalului, ce ducea la cazarmă şi în oraş. Aproape în faţa ferestrelor, în partea opusă rondului ce servea de teren de exerciţii pentru cavalerie, se afla vestita cârciumă a văduvei Anghelina, pe care teribilul Codin o făcuse renumită şi care a fost închisă de poliţie, după a doua şi ultima sa crimă. Acolo beau şi jucau tineri, în ritmul unei caterince care urla jalnic un cântec nou: iar în faţa cârciumii stăteau băieţi de toate vârstele, îmbrăcaţi de sărbătoare, cu cămaşă curată, fumau şi mâncau seminţe de floarea-soarelui — pizmuind pe cei dinăuntru, cărora le dădea mâna să joace şi să se îmbete.

Era într-o după-amiază. Soarele, pe care până atunci îl socotisem un prieten bun, dogorea de rândul acesta deasupra gunoaielor, ridicând miasme îngrozitoare, mai ales din varza acră putrezită, care, odată cu venirea primăverii, se arunca în stradă cu butoaiele. Ochii mei, dezgustaţi, cătară spre abator, unde se vedeau în depărtare întinse câmpii înverzite. Alergai spre aceste câmpii.

Înaintea fiecărei porţi, de-a lungul drumului desfundat, femeile pălăvrăgeau, stând pe vine şi mâncând seminţele pe care vânzătoarele lipovence le vărsau în poalele şorţului. Mă priveau stăruitor, ca pe o noutate: aveau dreptate: într-adevăr, eram singurul băiat curăţel, încălţat şi care purta guler. Zeci de copii, alergând pe maidan ca nişte apucaţi, se jucau, cu capul gol, desculţi, zdrenţăroşi, murdari, sfrijiţi şi răi. Am roşit până la urechi, zărind pentru întâia oară organele lor genitale, pe cari unii, în goliciunea lor, le lăsau să se vadă.

Abia părăsii ultimele case din mahala, că un aer proaspăt, cu miros de primăvară caldă şi timpurie, mă învălui. Buruienile sălbatice crescuseră peste tot, vesele şi îmbelşugate. Atunci băgai de seamă că între mine şi abator era un şanţ imens, urmă a vechilor fortificaţii ale Brăilei, pe unde trenul trecea, strâns între două coaste, acoperite cu iarbă şi brăzdate de poteci.

Într-o clipă, uitai tot dezgustul de maidanul Comorofcei. Luând-o pe una din aceste poteci, alergai vesel, cu braţele deschise, strigând:

— Ce frumos e aici!

În momentul acela, auzii că cineva mă fluieră din spate. Mă întorsei:

un om întins pe iarbă îmi făcea semn să mă apropii. Mă dusei la el. Era un mahalagiu cam de vreo treizeci de ani, gătit în straie de sărbătoare, luxos chiar, aş putea spune, un lux baroc şi popular.

De statură atletică şi cu o înfăţişare impunătoare, omul stătea rezemat într-un cot şi îmi Surâdea binevoitor. Faţa lui, deformată din pricina obrajilor prea muşchiuloşi, avea o mulţime de urme de tăieturi lăsate de brici, sângerânde încă şi pansate cu foiţe de ţigară. Mustaţa o avea neagră şi tare răsucită: părul soios de unsoare parfumată şi pieptănat mitocăneşte. Rămas în jiletcă, după ce-şi aruncase haina în iarbă, părea mândru de pieptarul şi manşetele vărgate cu galben şi alb, precum şi de vesta şi pantofii lui brodaţi cu fir şi lână multicoloră. Sub toraxul său herculean, era încins cu un brâu lat, de lână albă, din care ieşea mânerul unui cuţit vârât în teacă. Lângă el, o pălărie nouă şi un ciomag noduros, de corn afumat.

Dacă n-ar fi avut nişte ochi atât de cruzi şi o talie de bătăuş, neobişnuită, aş fi zis că aveam în faţa mea unul din acei numeroşi muncitori din port, cărora li se spunea „vagonari" — crai, beţivani şi zurbagii, în toate zilele de sărbătoare.

Nu ştiu pentru ce, cu toată aversiunea pe care o aveam de viaţa lor plină de ticăloşii, mă temeam mai puţin de oamenii aceştia, decât de câte-o puşlama care zvârlea bine cu piatra — şi mă simţeam atras de taina existenţei lor zbuciumate, fără ca până atunci să mă fi apropiat de ei.

Mersei cu curaj spre omul care mă chema şi-mi scosei pălăria.

— Spune-mi, piciule, o să fii aşa de drăguţ, să-mi duci biletul ăsta la casa de colo? Şi fără să aştepte răspunsul meu, îmi arătă: Acolo, la stânga, a treia casă după colţ: întrebi de Irina şi aştepţi să citească şi să răspundă: da sau nu. Atâta tot. hai, du-te, băiatule, şterge-o...

Alergai cu plăcere.

La casa arătată, întrebai de Irina şi îndată se arătă o fată foarte frumoasă, îmbrăcată de duminică, dar cu ochii plânşi şi cu privirea rea, bănuitoare. Îmi răspunse, întorcându-mi spatele:

— Voi vedea... nu ştiu, spune-i că nu ştiu...

Adusei răspunsul. Omul îşi muşcă buzele şi scrâşni din dinţi, în timp ce muşchii obrajilor se umflau, schimonosindu-i figura. Dar, numaidecât, pe urmă, pe faţă îi strălucea un surâs de călău cumsecade. Spuse cu voce domoală:

— Stai să-ţi dau gologanul tău!

Scoase din buzunar o pungă de canava cu ciucuri şi cu mărgele, din acele pe care le lucrează deţinuţii, şi-mi întinse un ban de aramă.

— Mulţumesc, domnule, spusei eu, nu primesc...

Mirat peste măsură, lăsa să-i cadă mâna cu gologanul.

— Nu primeşti? De ce?

Fiindcă mama mi-a spus că nu trebuie să primeşti nimic, atunci când faci un servici cuiva...

— I-auzi d-ta! Asta e ceva nou pentru mine! Se aşeză în capul oaselor. Ia spune-mi, micule, nu te-ai rătăcit cumva prin Comorofca? Cine e mama ta? Unde staţi? Cum te cheamă?

Îmi veni să râd de mutra lui nedumerită şi de potopul de întrebări cu care mă asalta. Fără să şovăiesc, îi povestii totul. Când îi spusei numele proprietăresei, izbi iarba cu palma lui grea şi zise:

— Drace! Suntem vecini. Mă numesc Codin. Ai auzit tu de Codin?

Nu ştiu dacă bietul om îmi spusese numele său faimos ca să-mi facă plăcere: dar ştiu că eu m-am dat un pas înapoi, auzindu-l! Ăsta e Codin?...

Într-adevăr, avea înfăţişarea renumelui său... Ruşinat de mişcarea mea, vrusei să par liniştit, dar el băgă de seamă.

— Ah! — făcu el, şi se ridică mare cât un coş de fabrică — şi tu te temi de mine? Şi pentru ce, hai? Spune-mi, băiatule, pentru ce? Ţi-am făcut vreun rău, ţie, sau maică-ti?

Nu puteam să-i spun că lumea zicea de el că e un ucigaş. Mă apucă de bărbie:

— Ştii tu ce se cheamă să faci rău cuiva?

— Să-l faci să sufere, răspunsei eu.

— Nu, piciule... Nu ştii. Răul, singurul rău este nedreptatea: prinzi o pasăre şi o bagi în colivie, sau, în loc să dai grăunţe calului, te pui cu ciomagul pe el. Astea sunt nedreptăţi. Mai sunt ele şi altele. Şi tu, te-ai speriat când ai auzit că eu sunt Codin? Vezi, mititelule, mi se pare că tu nu eşti ca cei de pe la noi: eşti primul copil pe care l-am auzit zicând că nu trebuie să primeşti bani, atunci când faci un servici. Să-ţi trăiască măicuţa! Ştii că te învaţă lucruri frumoase? Aici, la noi, se întâmplă pe dos: cui îi dai un ban, îţi cere doi... Mă simt fericit să ştiu că sunt vecinul tău. Un băiat aşa de subţire ca tine!... Aşa ceva, în mahalaua noastră, se vede mai rar decât elefanţii.

— Şi spui că te cheamă Adrian? Ei bine, Adriane, vrei să fim prieteni? Îmi vei spune şi mie ceea ce Dumnezeu şi maica ta te-nvaţă, iar eu îţi voi spune ce ştiu. Căci ştiu şi eu multe, frate Adrian, dar sunt o vită, o vită care poate să spargă piatra cu pumnul.

Codin îşi învârtea în cap ochii lui mici, vii şi inteligenţi, şi, cu toate că n-avea nimic plăcut în faţa lui vânjoasă, osoasă şi brutală, mă atrăgea totuşi printr-o forţă, o voinţă împotriva căreia nu mă puteam apăra. Dar ceea ce contribuia să îndulcească chipul acela cu fălci de fiară, dându-i o

înfăţişare, ca să zic aşa, omenească, erau dinţii săi albi, de o albeaţă şi regularitate desăvârşită. Când se arătau dinţii aceia, în râsul său deschis şi scurt, răspândeau o lumină neaşteptată, gonea teama şi impunea încrederea.

Cele ce îmi spunea el despre delicateţea purtării mele, nu era nou pentru mine. Mă uimea însă dorinţa lui de a dobândi prietenia mea şi nevoia de a apare în ochii mei altfel decât se vorbea despre dânsul. Pentru vârsta mea, eram un băiat dezgheţat, dezvoltat şi îndrăzneţ. Îi răspunsei:

— Nu pot să-ţi făgăduiesc nimic, înainte de a o întreba pe mama.

Păru întristat.

— Nu, spuse el. Dacă-i aşa, mai bine să nu-i spui nimic: aş fi voit să judeci tu singur. Mama ta nu poate să gândească altfel decât toată lumea. Atunci, adio Adrian, şi-ţi mulţumesc pentru servici...

Se depărtă, târându-şi ciomagul, cu haina pe umăr, cu braţele depărtate de corp, ca atleţii.

Noaptea care a urmat acestei neobişnuite întâlniri, a fost plină de chibzuieli. N-am spus nimic mamei, eram foarte turburat. Prin firea mea, eram înclinat să mă apropii de persoane mult mai mari decât mine. Prietenia băieţilor de vârsta mea, care se adunau pentru a forma echipe de bătăuşi, îmi era neplăcută. Vrăjmăşia lor, faţă de oricine, era aşa de firească, încât era de-ajuns ca un băiat din altă mahala să treacă pe la noi, pentru ca imediat să fie lovit cu piatra. Pe mama o înspăimântaseră, iar pe mine mă puseseră pe gânduri.

Din pricina aceasta sporise dorinţa mea de a-mi face prietenii alese. Mi se părea foarte firesc să fiu prietenul unei persoane de trei ori mai în vârstă decât mine. Iată pentru ce propunerea lui Codin venea cum nu se poate mai bine. Dar, Dumnezeule, omul acesta care trecea drept un bătăuş, acest fost puşcăriaş, de ce simţea el nevoia unei prietenii gingaşe, când tot trecutul lui era încărcat de violenţe? Şi, din moment ce toată lumea o afirma, aceasta nu putea fi o născocire. Eram prea tânăr, ca să judec temeinic, mă munceam din greu ca să lămuresc întrebările pe care mi le puneam. De ce căuta el prietenia mea? Şi ce-i păsa lui, dacă un băiat este delicat sau necioplit? Şi, mai ales, cum putuse el să-şi dea seama de caracterul meu, dintr-un fapt atât de neînsemnat?

Eram foarte nedumerit, dar doream atât de mult să dezleg această problemă, încât mi-am pus în gând ca în zilele ce vor urma acestei duminici, să pândesc toate mişcările lui Codin. Aceasta ţinu mai bine de o lună.

Seara, înainte de a se întoarce mama, eram afară. De cum se înnopta, cârciuma Anghelinei se umplea de muncitori din port, care veneau “să se

refacă". Încovoiaţi de muncă grea, plini de praf, cu umerii zdrobiţi de saci, dar toţi tineri şi voinici, având în buzunar „zile" de patru ori mai mari decât cele mai bine plătite zile de lucru, se „refăceau", dând pe gât, pahar după pahar, un rachiu tare sau un vin îndoielnic. Fără întrerupere erau aruncate pe grătar grămezi de obleţi vii, care răspândeau un miros îmbietor de friptură. Odată cu stelele se iveau lăutarii: pe urmă, o parte din cheflii, cei mai nărăvaşi, începeau o beţie cumplită. Atunci, în mijlocul cântecelor şi al jocurilor care făceau să se cutremure pământul, care răsturnau mesele, cu farfurii cu tot, „prietenii" fără veste îşi aduceau aminte de duşmănii adormite, de insulte şi răzbunări datorate. Îşi aduceau aminte, aşa deodată, că o petrecere n-are haz, fără fălci rupte, capete sparte, câte un ochi scos sau câte un nas pocit. În sfârşit, duminica şi zilele de sărbătoare erau cinstite cu sânge mai îmbelşugat, acela care ţâşnea dintr-o inimă atinsă de vârful cuţitului, sau care curgea cu maţe cu tot, dintr-o burtă spintecată.

Codin nu lipsea niciodată din mijlocul acestor „partide". Lua parte, dar în felul lui. Mai întâi, el era „uriaşul portului", era Codin: prin talia lui de doi metri, prin capacitatea lui de muncă, prin tăria lui la bătaie, prin anii lui de puşcărie, dar, totodată, şi prin „înţelepciunea" lui (vă rog să nu râdeţi), prin „valoarea lui morală".

Această „valoare morală" era tălmăcită de mahala în felul ei. Cei ce-l cunoşteau, spuneau: „Nimeni nu ştie să spintece o burtă sau să înjunghie o inimă, pe mai bună dreptate decât Codin". Sau: „Codin nu e de temut: nu e un târâie-brâu". Într-adevăr, am văzut aceasta eu însumi: Codin era cel din urmă om de care să te îngrozeşti, dar cel dintâi de care trebuia să te temi.

Mânca şi bea „cât şapte", iar aceşti şapte la un loc, fără arme, nu l-ar fi putut doborî. Tăcut ca un urs, sta în faţa cârciumii, cu piciorul pe un scaun, cu o floare de muşcată la ureche, şi curat îmbrăcat — deşi descărnase el singur două vagoane — făcea să dispară în gura lui de cimpanzeu, cu o eleganţă de căpcăun, zeci de obleţi şi alte zeci de bucăţi de ficat prăjit, golea cinci litri de vin, „cât ai ţesăla un cal", sau „ai scărpina o muiere", iar în vremea asta, nu pierdea o notă scoasă din vioara care-i miorlăia la ureche, nici o intonaţie din cântecul plângăreţ al prietenului său Alexe.

Alexe? Faima acestuia nu era atât de mare ca a lui Codin: era cunoscut însă pentru prietenia ce-l lega de Codin. Nu puteai să rosteşti numele unuia fără ca, numaidecât, să te gândeşti la celălalt. Ba mai mult: după cum şarpele cu clopoţei îşi trădează prezenţa după zgomotul pe care îl face cu coada, tot aşa Codin, în toropeala nopţilor de vară, se anunţa de

departe trecătorilor paşnici, prin vocea feminină, urcată, dar răsunătoare şi frumoasă a lui Alexe — Fiindcă se ştia că Alexe nu cânta niciodată decât pentru Codin.

Plăpând, viclean şi iute ca o veveriţă, Alexe, mult mai tânăr decât prietenul său, de o frumuseţe searbădă, lipsită de bărbăţie, se ţinea nemişcat şi cataleptic, tot timpul cât cânta, rezemat de umărul lui Codin. Cu ochii închişi, cu gâtul întins, cu ţigara uitată şi consumându-se între degete, Alexe nu mişca nimic din trupul său, afară de buze, de bărbie şi de mărul lui Adam, care funcţiona ca şi culisa trombonului. Această atitudine era atât de caraghioasă, încât mulţi din cei de faţă aveau prostul gust de a râde: gustul acesta le trecea, de obicei, atunci când primeau un pahar de vin în plină faţă, de la Codin, în semn de avertisment: după acest gest generos în favoarea unui biet neştiutor, Codin îi arunca în cap tot ce se găsea pe masă.

Cu prietenia lui Codin se mândreau mulţi bătăuşi. Într-adevăr, el împrumuta multora, atunci când credea de cuviinţă, pumnul său, înarmat câteodată cu ciomagul lui groaznic (dar niciodată cuţitul). Totuşi, nimeni nu-şi amintea să fi văzut la masa lui — masă de cinste! — pe alt comesean afară de singurul său prieten, Alexe. Era mare cinste să poţi măcar ciocni cu Codin şi să stai la masa învecinată.

Amestecat printre băieţii de mahala (fără să fiu din banda lor), mergeam, ca şi ei, să văd spectacolul gratuit pe care îl dădeau oamenii aceştia, care îşi împărţeau viaţa între o muncă grea şi o petrecere adesea îngrozitoare. Mergeam împreună, dar cu scopuri deosebite: ei, ca să înveţe cum se bea vârtos, cum se înjură şi cum se bate: eu... Ce căutam eu oare în mijlocul acestor eroi? Nici eu nu ştiam pe-atunci prea bine, dar puteam fi văzut în fiecare seară, rezemat de unul din salcâmii care mărgineau trotuarul cârciumii, urmărind toate mişcările lui Codin. Când acesta m-a zărit pentru întâia oară, ascuns în dosul copacului, mi-a făcut cu ochiul, surâzând ca un taur binevoitor, şi a dus degetul la gură, ceea ce însemna: “Ce ştii tu, rămâne între noi!"

După acest prim contact public, de câte ori mă descoperea printre gură-cască, mă saluta pe furiş, ducând un deget la borul pălăriei. O dată, fiindcă îndrăznisem să mă aşez şi eu la capătul uneia din băncile cârciumii, pe care le acaparaseră micile puşlamale, unul din ei mă ghionti şi mă trânti jos. Vai de el, sărmanul! Codin sări ca o panteră, îl înşfăcă de mijloc şi, după ce îl ridică cu o mână sus de tot, îi dădu drumul ca unui burduf de brânză. Dintr-o dată, devenii celebru în toată vecinătatea. Codin, vestitul Codin ţinea la mine! Eram deci cineva de temut!

Îi datoram deci o vizită de mulţumire. I-o făcui.

În viaţa mea de şcolar, numai joia era mai frumoasă decât duminica, fiindcă, în tot timpul săptămânii, nu aveam alte clipe atât de lungi şi de plăcute în care să fiu în întregime stăpân pe mine şi pe lumea mea. Şi aceasta, nu fiindcă mama m-ar fi împiedicat vreodată să mă duc acolo unde aş fi voit, ci pentru că ştiam că duminica şi în zilele de sărbătoare ea era fericită să-şi petreacă ceasurile de odihnă în tovărăşia mea. Stând, deci, toate duminicile acasă, nu-mi rămânea decât joia ca să mă îmbăt cu acel har dumnezeiesc care este conştiinţa de-a fi cu totul liber, descătuşat chiar de dragostea tiranică a mamei.

De obicei, portul şi Dunărea erau ţinta plimbărilor mele preferate de joi. Vara, portul mă atrăgea pentru munca uriaşă care se depunea acolo: mi se părea că toată această frământare de fiinţe şi de lucruri trăia numai pentru plăcerea mea. Iarna, prin impunătoarea singurătate a cheiurilor deşerte, prin albeaţa neîntinată şi, mai ales, prin înspăimântătoarea oprire a fluviului sub zăbranicul său de gheaţă. Şi, totdeauna, fără să mă grăbesc, fără să alerg, ba întârziind dinadins momentul în care trebuia să am în faţa mea priveliştea îndelung dorită, mă îndreptam către ţintă, trăind cu intensitate fiecare clipă.

În dimineaţa aceea, îmi lipsea însă pacea sufletească obişnuită şi asta numai fiindcă mă duceam să caut pe Codin, fără să ştiu de ce. Îmi dădeam seama că nevoia de a-i mulţumi nu era decât un pretext. De mult simţeam o aprigă dorinţă de a privi încă o dată în ochii lui mici şi aprinşi.

Coborâi prin vadul Danubiului şi începui să merg de-a lungul nenumăratelor “poşte" de încărcare, unde oameni-furnici cărau grânele către hambarele plutitoare. Cercetai cu de-amănuntul fiecare „poştă", la ducere şi la întoarcere, fără să-l găsesc pe Codin. Să lucreze, oare, printre magazii? Nu aveam chef să-l caut atât de departe şi, dezamăgit, mă aşezai pe o bârnă, aproape de ultima „poştă", cu spatele la muncitori şi cu faţa spre fluviu. Timpul era foarte frumos, dar faptul că nu-l găsisem pe Codin, îmi stricase toată plăcerea. Aşa că mă plictiseam la soare, urmărind cu privirea o coropişniţă care, Dumnezeu ştie cum, îşi părăsise grădina şi ajunsese până la mine, când, deodată, o pietricică de prundiş se rostogoli la picioarele mele. Mă întorsei şi-l văzui pe Codin, la zece paşi de mine — dar, Dumnezeule, în ce hal era! Abia l-am recunoscut. În izmene, ca toţi hamalii, desculţ şi cu capul înfăşurat într-o basma, pieptul şi braţele lui păroase n-aveau nimic omenesc, ci semănau mai curând cu ale unui urs.

Mă ridicai, iar el, mulţumit că mă vede, se apropie cu un pas sprinten şi îmi întinse mâna sa, în care a mea se pierdu ca într-o oală:

— Salutare, fratello! spuse el cu o voce dulce, care în gura lui răsuna cam aşa: „Sunt un miel care se hrăneşte cu lupi".

— Am venit să-ţi vorbesc, domnule Codin! zisei eu la iuţeală, atât mă temeam să nu-i întorc spatele şi să fug.

— Ah! exclamă el, ştergându-şi cu batista sudoarea de pe corp. Vrei să-mi vorbeşti? Ei bine: nu primesc.

Rămăsei uimit. Îl privii. Eram mare pentru vârsta mea, totuşi Codin era atât de înalt, încât mă durea ceafa, uitându-mă la el.

— Nu primeşti? De ce?

— Pentru că dacă tu ai o mamă care te învaţă lucruri frumoase, şi eu am una — viaţa mea — care mă învaţă, când poate, lucruri tot atât de frumoase. De pildă, că nu trebuie să te porţi cu un prieten ca un judecător de instrucţie, cum faci tu, numindu-mă „domnule" şi spunându-mi „dumneata".

— Nu ştiam...

— Să ştii, fratello! La puşcărie şi între prieteni nu se spune „dumneata". Aşa că, zi-mi Codin.

Cu aceste cuvinte, mă luă de umeri şi mă scoase afară din vuietul portului. Abia simţeam braţul lui rezemându-se pe umerii mei: ai fi zis că e braţul unui copil.

— De ce mă cauţi, Adrian? Te întreb, deşi te aşteptam.

— Adevărat? spusei eu, fericit. Cum asta?

— Uite aşa: te aşteptam ...

Pentru întâmplarea din seara trecută?

— Pentru multe: tu eşti slab, acolo unde eu sunt tare şi eşti tare, acolo unde eu sunt slab... Nu-i aşa, fratello?...

Râsei şi aprobai din cap, dar aceasta mi se păru mai degrabă o glumă. Dacă ar fi adăugat: „Ne vom sprijini unul pe altul", m-aş fi simţit strivit pe loc.

Eram pe malul apei. El îşi spălă picioarele şi corpul până la brâu, apoi luă, de sub o barcă răsturnată, o legătură din care îşi scoase hainele şi se îmbrăcă.

— Nu mai lucrezi, Codin?... spusei eu, tutuindu-l cu îndrăzneală.

— Nu... mi-am trecut sacul...

Se pieptăna, privindu-se într-o oglinjoară de buzunar.

— La ora nouă, îţi treci sacul?

— Da, uneori. Te miră?

Într-adevăr, aceasta mă miră. “Sacul" era munca cea mai bine plătită. Ştiam că pentru a-l „apuca" dis-de-dimineaţă, se dădeau lupte, şi că, cei slabi, dacă nu „li se trecea sacul", rămâneau fără lucru. Dar cine oare îşi trecea sacul la nouă, după ce-l luase din zori?

Căutam explicaţia în ochii vii ai lui Codin. Îmi răspunse şiret, periindu-şi mustaţa:

— Nu-mi place să muncesc decât pe răcoare.

— Nu-i acesta adevărul, Codin! ...

— Ei, mânzule, dacă vrei să ştii adevărul, vino cu mine într-o zi, pe la patru dimineaţa, şi o să vezi cum se împart sacii... Atunci vei cunoaşte adevărata înfăţişare a lumii.

Aţâţat, strigai:

— Mâine vreau să văd! Pe urmă, gândindu-mă bine, adăugai. Există o piedică: cum voi putea ieşi, fără să fiu văzut de mama? Trebuie doar să trec prin odaia ei.

Codin întrebă:

— Te culci în camera de la stradă, nu? Ei bine, te voi scoate pe fereastră...

— Dar ferestrele au drugi!...

— Ah, drugii! spuse el dispreţuitor. Numai mamă-ta să nu aibă obiceiul să se uite în odaia ta, înainte de a pleca la lucru.

— Nu, pleacă chiar foarte încet, ca să nu mă trezească.

— Bun de tot!... Atunci pe mâine, fratello. Dar... parcă voiai să-mi spui ceva?

— Da... Dar lasă pe altă dată, când vei fi mai puţin grăbit...

— Bine! Şi... Ştii... Nici o vorbă!

Spunând aceasta, îşi duse arătătorul mâinii stângi la gură, în timp ce cu dreapta o strânse pe a mea, călduros şi gingaş.

Bucuria, turburarea şi grija de a mă trezi la timp, m-au făcut să petrec o noapte agitată. Auzisem bătând aproape toate orele, apoi cântecele cocoşilor şi gălăgia beţivilor. Eram gata îmbrăcat, când zorile îmi luminară fereastra. Puţin după aceea, Codin se opri în faţa ei şi o astupă de tot cu corpul lui de uriaş. Deschisei şi încercai să mă strecor printre gratii. Cei doi drugi nu cereau decât să fie puţin lărgiţi. Codin abia îi atinse cu mâinile, şi cedară, ca şi cum ar fi fost din cauciuc. După ce trecui, îi îndreptă la loc.

Era răcoare... Pretutindeni porţile se deschideau şi salahorii se îndreptau grăbiţi spre port. De departe, se auzeau căruţele coborând vadurile, cu un zgomot ritmic şi impresionant.

Codin părăsi strada Carantinei şi începu să urce poteca ce înconjoară pe la spate, cazarma de cavalerie şi trece pe lângă movila de bălegar a regimentului. Aici platoul e drept deasupra Dunării: nu este frecventat decât de soldaţi. E locul nesfârşitelor grajduri şi al depozitelor de nutreţ.

Santinelele, cu puşca la umăr, făceau de gardă, tăcuţi. Codin se opri.

— Să aşteptăm aici puţin, spuse el încet. O să vie Alexe! Îl ştii pe Alexe! A îmbrăcat de trei ani haina dracului... Din fericire, face cu schimbul. Aşa mai merge. Nu stă decât o săptămână, pe lună, la cazarmă. Acum trec pe la el, fiindcă ar putea să aibă nevoie de bani sau de tutun. Înţelegi, mânzule: gura e cea mai mare nenorocire a omului, cere mereu!

Codin vorbea cu voce caldă, dar faţa lui era încruntată. Ochii-i păreau iarna,

duşmănoşi. Mă siliră să întorc capul.

Eram prin iunie... În faţa ochilor noştri, răsăritul îşi pierdea culoarea purpurie şi scălda pământul într-o lumină dulce şi mângâietoare. jos, portul începea să se vadă limpede. Deodată, o trompetă rupse tăcerea cu sunetele sale metalice. Tresării, ca şi cum aş fi fost împuns în inimă, şi un val de bucurie mă cuprinse. Gornistul, înfipt în mijlocul curţii, avea instrumentul îndreptat către soarele ce strălucea în dosul sălciilor din mlaştini, şi nesfârşitele modulaţiuni ale Deşteptării păreau tot atâtea laude aduse zilei care se năştea. Îmi oprii respiraţia... Imnul acesta matinal făcea să-mi vibreze tot corpul. Soldatul îmi părea un erou răzbunător: răsunetul apelului său domina în aşa măsură viaţa, încât îmi închipuiam că tot universul îl asculta! Când goarna încetă, mi se păru că inima mi se rupe şi se rostogoleşte în pântece. Izbucnii în plâns.

Umilit că slăbiciunea mea avusese un martor, care, fără îndoială, va râde de mine, întorsei spatele lui Codin. Dar, surpriză! Punând mâna pe umărul meu, o mână de plumb pe care cu greu o suportam, el îngână cuvinte sugrumate de lacrimi:

— Fratello... fratello... vezi?... Nu-ţi spuneam... ieri... că şi eu. .. Şi eu sunt slab! Fratello, nu-mi întoarce spatele...

Când ajunserăm între marile magazii cu faţadele întunecate şi cu porţile zăvorâte, de pe linia a treia a portului — linie ocupată de un nesfârşit lanţ de vagoane cu cereale — încă nu se luminase bine. Sondorii rupeau plumburile, împingeau cu iuţeală porţile şi săreau dintr-un vagon într-altul, ca nişte veveriţe, având în mână micile sonde, nu mai mari decât nişte eprubete, iar buzunarele pline de mostre. În faţa unui depozit cu poarta căscată şi neagră, o mulţime înghesuită, nerăbdătoare, urla să fie primită la lucru, cu o furie care îmi amintea grohăitul porcilor în faţa jgheabului. Un om cu mutra posomorâtă şi cu glasul tunător, suit pe o grămadă de saci, forma „poştele" şi le trimitea la muncă. Dând din coate cu putere şi înjurând năprasnic, cei mai voinici se impuneau şi izbuteau să „apuce sacul", pe când cei piperniciţi se învârteau neputincioşi, strigând că stau de mult fără lucru şi că s-au săturat.

Codin mă lăsă câteva minute să privesc această gloată, apoi, luându-mă de braţ, îmi şopti la ureche:

— Aici vătaful îşi alege oamenii pe sprânceană, numai dintre ai lui, cei cari îl linguşesc şi îi plătesc să bea. Sunt mulţi nenorociţi cari aşteaptă rândul, de la două dimineaţa. Înţelegi, trebuie să se mulţumească cu ce „cade", fiindcă sunt slabi. N-au pumnul destul de greu ca să facă, uite aşa...

Şi, cu faţa întunecată, cu fălcile strânse, porni domol, ca un elefant, spre mulţimea gălăgioasă. Mă urcai repede pe scara unui vagon şi privii. Fără să spună un cuvânt, îşi croi drum printre trupurile omeneşti ca printr-un tufiş de stuf. Zărindu-l, vătaful îşi potoli glasul şi mişcările, iar pe figura lui se ivi un surâs. Îl văzui întinzând lui Codin o mână, pe care acesta abia o atinse, dar n-am putut auzi nimic din cuvintele lor, atât era zgomotul de asurzitor. Din ce în ce mai uimit, îl văzui pe Codin chemând mai mulţi hamali amărâţi şi distribuind fiecăruia câte un sac, pe care ei îl apucau ca pe-o pâine caldă. Alţii strigau:

— Şi mie, Codin, şi mie, că-mi mor copiii de foame!

Codin, cu fălcile încleştate, se uita încruntat în jos, îl examina o clipă şi-i arunca sacul, în timp ce vătaful turba şi tăcea chitic. Când termină, Codin ieşi din mulţime şi mă luă cu el într-un loc singuratic:

— Frate Adrian, acum poţi să te duci la şcoală şi să spui profesorului tău ce-ai văzut aici. Într-un sfert de oră, ai învăţat mai mult decât în zece ani de şcoală. Ai văzut adevărata faţă a lumii!...

Voi să mă părăsească. Îl luai de mână:

— Codin, eşti mulţumit?

— De ce să fiu mulţumit?

— Că poţi face binele.

Îşi plecă fruntea lui strâmtă şi încruntată şi spuse ursuz:

— De ce mă întrebi asta?

— Ca să ştiu dacă eşti bun.

— Nu! Nu sunt nici bun, nici mulţumit.

— Dar binele pe care îl practici te face iubit, şi trebuie să te îmbuneze.

— Sfinte Dumnezeule! ţipă el, cu pumnii strânşi. Eşti un dobitoc! Binele pe care-l faci, nu înseamnă nimic, fiindcă dragostea interesată nu ţine de cald!... Aşa că nu mă iubeşte nimeni! Dimpotrivă, sunt duşmănit cu ură de moarte!

Îşi acoperi cu mâna faţa lui roşie, furioasă, ca şi cum ar fi fost cuprins de ruşine: în clipa următoare, reluă liniştit:

— Ah! sărmane prietene, iartă-mă! Te-am supărat, nu? Am făcut-o, fiindcă m-am necăjit că nai înţeles nimic.

Nu, nu înţelegeam nimic. Eram turburat. Codin îşi făcu o ţigară, o aprinse şi trase cu putere în piept. Lăsând apoi să iasă fumul, deschise o gură enormă, care îi dădu o înfăţişare de urangutan. Deodată, ca şi cum ar fi voit să mă bată, mă apucă cu o mână de umăr, iar cu cealaltă îmi arătă pădurea de sălcii care se zărea pe malul din faţă, şi-mi spuse:

— Vezi colo? Ei bine! cred că acolo sunt oameni care mă iubesc fără nici un interes!...

Cuvintele din urmă le rostise apăsat, dar, încă o dată, nu înţelegeam ce însemnătate putea să aibă aceasta. A fi iubit, cu sau fără interes, era pentru mine chinezeşte — nu mă gândisem niciodată la aceasta. Ştiam că mama mă iubeşte, şi-mi era de-ajuns.

— Înţelegi? mă întrebă el.

— Aş vrea să văd în ce chip sunt oamenii aceia buni cu tine.

— Când vei voi, fratello!

— Numaidecât!

— Şi şcoala?

— Nu mă mai duc.

După un ceas eram în mijlocul Dunării. În barcă se aflau o damigeană de zece litri cu vin, un clondir de un litru şi jumătate de ţuică şi trei kilograme de mălai. Codin, în cămaşă, cu capul gol, cu mânecile suflecate până la umeri, vâslea. Barca noastră luneca în susul apei, mai repede decât acelea care coborau. Lopeţile se îndoiau, mă aşteptam ca, dintr-un moment în altul, să le văd rupându-se.

Dar ceea ce mă înfricoşa peste măsură, era faţa lui lucitoare, care, în tăcerea ei, trăda o bucurie aproape bestială. Din când în când, ochii lui, de obicei nestatornici ca două picături de argint viu, oprindu-se asupra mea cu o pironeală ciudată, mă făceau să cred că sunt prada unui căpcăun din basmele bunicii, care, înainte de a-şi vârî prizonierii în frigare, îi îngrăşa cu nuci şi cu miez de pâine. Înspăimântat, îi strigai:

— Râzi puţin, Codine!

El râse. Teama îmi dispăru, de îndată ce se iviră dinţii lui frumoşi care îi îmblânzeau figura.

Codin o luă pe braţul Măcinului, vâsli încă un sfert de ceas şi opri într-un loc Singuratic de pe malul Ghecetului, unde coborârăm. Acolo, ca un copil care târăşte după el un cal de lemn, Codin apucă cu o singură mână lanţul bărcii şi o trase pe uscat.

La mica gospodărie ce se găsea cam la o sută de paşi de mal, cel dintâi salut ne veni de la o haită de câini. Ne-ar fi sfâşiat, desigur, dacă nu ne-ar fi scăpat stăpânii, un bărbat şi o femeie, care păreau să aibă vreo cincizeci de ani, sărăcăcios îmbrăcaţi, cu obraji zbârciţi şi blânzi.

— Vezi, Codine? făcură ei bucuroşi. Câinii nu te mai cunosc! Asta înseamnă că ne-ai uitat.

În timp ce ne Strângeam mâinile, femeia, mai vorbăreaţă, întrebă, mângâindu-mă părinteşte pe păr:

— Dar mânzul ăsta al cui e?

— Al noii vecine, o mamă care trebuie să fie o sfântă! răspunse Codin.

— Dumnezeu să-i dea sănătate!

Ne aşezarăm în jurul unei mese ce se găsea între patru sălcii plângătoare, ale căror trunchiuri, îndreptate în patru direcţii opuse, păreau că se roagă cerurilor să le trimită un râuşor. Codin scoase din traistă sticla cu ţuică şi umplu paharele. Şovăii să beau.

— Bea, fratello! Îmi strigă Codin. Bea fără frică! Dacă eşti prost, te vei face şi mai prost, şi nu va fi nici un păcat; dacă însă ai o inimă de foc, picătura aceasta de viaţă o va aprinde... Bea fără teamă, fratello!

Băui — în timp ce ei vorbeau de una şi de alta şi în timp ce eu priveam curtea neîmprejmuită, în care mişunau găini, gâşte şi porci — şi aş fi băut mereu, dar mă oprii. Mă oprii, fiindcă mi se părea că sălciile îşi iau tălpăşiţa către fluviu, pe când o stranie poftă mă cuprinse de a săruta porcii şi gâştele în balta lor.

Femeia se ridică:

— Vă las, dragii mei... Am o vacă greu de muls, din pricina muşcăturilor pe cari i le-a făcut viţelul la uger. Ugerul e numai o rană... O să încerc să mai storc ceva lapte din ea, sărmănuţa.

— Viu şi eu, spusei.

În grajd, femeia mulgea şi vorbea singură:

— Şi zi, mama ta e spălătoreasă... Şi poate să te îmbrace aşa bine? Biata femeie! De câte s-o fi lipsind! Eh, lumea e plină de necazuri!

Se înghemuise sub ugerul vacii şi îi ungea ţâţele cu seu: pe urmă, încetişor, mulgea laptele într-o găleată.

— Vezi, băieţaşule, trebuie să fii recunoscător mamei tale... N-au toţi norocul tău... Nu te duce mai departe: uite, Codin a fost bătut şi chinuit, când era copil. Părinţii lui nu erau săraci, aveau pământ... dar dracul şi-a vârât coada: ajunseră aşa de calici, că-şi mâncau de sub unghie. Şi bietul copil suferea, Fiindcă, şi părinţii, şi vecinii îi spuneau că e urât. Da, era urât, avea un cap de maimuţă, umflat ca un cimpoi, dar, Doamne Dumnezeule, ce vină avea el!... Râdeau de el, de dimineaţă până seara. Asta doare. Băiatul s-a înrăit. La treisprezece ani, părinţii nu mai puteau să-l bată, şi veni rândul lor să fie bătuţi, căci Cel-de-Sus nu lasă nici o faptă fără răsplată. Cum erau bătrâni şi sfrijiţi, Codin îi lua de chică şi-i zvârlea afară, în vreme de iarnă. Mă duceam să-l rog: „Codine, flăcăul mamei, fie-ţi

milă de ei, că ţi-au dat viaţă! E drept, au fost răi cu tine, dar Dumnezeu nu vrea să fii şi tu ca ei. Fii bun, mieluşelule, fii milostiv!" Avea suflet şi-i primea din nou în casă. Apoi, nu l-am mai văzut, timp de câţiva ani. Pe noi, în vremea asta, ne-a lovit o mare nenorocire: băiatul nostru cel mare îndrăgea o fată, dar dânsa s-a măritat cu altul şi el s-a împuşcat cu puşca lui de vânătoare! Atunci ne-am retras aici ca să ne rugăm în tăcere. Şi iată-l pe Codin că se arată! Avea optsprezece ani, era voinic ca un taur şi muncea într-o echipă de lucrători la facerea şoselei. Eh, câte lucruri triste!... Toţi îl urau, din pricina tăriei lui!... Erau şi din aceia cari râdeau de urâţenia lui... Sfinte Dumnezeule! Le rupea coastele cu un singur pumn... Dar ştia el că mulţi îi purtau sâmbetele! Şi atunci, pentru a nu fi luat din somn, trecea “braţul" înot, cu hainele colac deasupra capului, şi se culca în bălţi. Într-o noapte, patru din duşmanii lui trec gârla şi-l caută pe Codin ca să-l omoare. Dragul meu băiat, a doua zi au găsit pe unul din ei lat, cu un lighean de maţe ieşite din burtă. Codin îl simţise, era şi lună plină, şi a ucis, apărându-se. Judecătorii l-au achitat. Dar ascultă: doi ani mai târziu a omorât un om pe care-l prinsese în patul iubitei lui! Atunci, Dumnezeu l-a pedepsit pe Codin. Zece ani a tăiat sare în ocnă. Oamenii îi spun „ocnaşul". N-au dreptate. Dovadă e că Dumnezeu e bun cu el şi-i trimite acum un înger nevinovat, ca tine, ca să-i ţie tovărăşie.

Codin mă chemă afară, pentru a merge să căutăm o raţă sălbatică prin scorburile sălciilor. Ne-am întors la prânz, băşicaţi de ţânţari. Atunci ne-am pus pe un ospăţ împărătesc: şaisprezece ouă de raţă în untură, borş pescăresc, o ştiucă lungă cât o vulpe, o găină cu mujdei şi zece litri de vin — din care numai Codin bău jumătate. Apoi ne-am despărţit. La unu după-amiază treceam Dunărea, pe un zăduf mare.

Pe faţa lui Codin curgeau şiroaie de sudoare. Prin deschizătura cămăşii sale, umflată de vânt, vedeam pieptul lui cu păr lung şi negru: ai fi zis un urs în cămaşă. El lăsă un moment lopeţile şi răsuflă adânc. Îi spusei privindu-l drept în ochi:

— E adevărat, Codine, oamenii aceştia ţin mult la tine.

— Nu-i aşa? izbucni el. Cu toate astea, nu le-am făcut nici un bine. Altora da, cum sunt cei de azi-dimineaţă: lor, nimic.

— Şi nu ştii pentru ce ţin la tine?

— Nu!... Nu ştiu pentru ce ţin la mine!

Veniră vacanţele. Mă înţelesesem cu Codin să nu ne arătăm niciodată împreună în mahala, pentru a o cruţa pe mama, care nu ştia nimic. Dar puteam acum să mă duc nestingherit să mă aşez pe băncile cârciumii Anghelinei şi să-mi privesc prietenul în voie: de la intervenţia lui

neaşteptată, nimeni nu mai îndrăznea să mă atingă. Şi iată cum, într-o duminică seara, am fost martorul celei mai grozave încăierări pe care o văzuse vreodată mahalaua.

Pe la cinci, cârciuma era înţesată de beţivani. O bună parte nu făcea decât să prelungească cheful început în ajun: Codin era dintre aceştia. O bandă de vreo zece inşi îl întovărăşea, dar el, ca totdeauna, era numai cu Alexe la masă. Vinul curgea: grătarul trimitea valuri de obleţi fripţi: doi ţigani obosiţi scârţâiau încetişor, din vioară sau din cobză, cu sau fără acompaniament de voce. Un cântec nou circula în oraş. El se potrivea atât lui Codin, cât şi frumoasei şi posacei lui iubite. Alexe repeta fără încetare:

*Geaba ai sprâncene multe,*
*Că le ţii posomorâte.*
*Mai bine puţintele,*
*Să mă uit cu drag la ele.*

*Geaba mă mai duc acasă,*
*Că n-am nevastă frumoasă.*
*Nici nevastă, nici copii,*
*Bărbat fără căpătâi.*

Rezemat pe ciomagul său de corn, cu cureaua pe după mână, Codin asculta, bea şi tăcea, dar se simţea măgulit, când banda lui îl saluta cu chiote de veselie. Toţi erau bine îmbrăcaţi, deşi aveau hainele pătate. Purtau pălăriile pe ceafă, pe frunte sau pe-o ureche, iar unii ţineau între dinţi o muşcată. Mulţi lăsau să li se vadă cuţitele la brâu, alţii le aveau ascunse sub vestă. Cu toate astea, atmosfera era calmă. Când, uimire: patru trăsuri încărcate, ducând doisprezece tineri, însoţiţi de trei lăutari, cotiră colţul străzii Criviţa şi se opriră în faţa cârciumii. Toţi coborâră. Gălăgia lor pusese mahalaua în picioare. Toate femeile apărură pe la porţi.

Era cu ochi şi sprâncene: „prietenii" din Atârnaţi (mahala tot aşa de vestită ca şi Comorofca) veneau să se răfuiască cu ai noştri, pentru vreo ciomăgeală mâncată cândva şi nerăzbunată. Nu ascundeau nimic. Îndrăzneţi, obraznici, provocatori, cerură să bea... Nefiind nici o masă liberă, fură serviţi pe scaune. Ei se mâniară şi veniră să ia o masă, care fu, ca din întâmplare, una din mesele ocupate de oamenii lui Codin. Acesta tuşi liniştit, şi-şi luă o poziţie de apărare. Cei doi jăvlani, care păreau să fie conducătorii noilor-veniţi, tuşiră şi ei, fiindcă şefii sunt totdeauna foarte demni. În vremea asta, gloata striga ţiganilor:

— Cântaţi, leproşilor! Ce?... Aţi înlemnit, fiindcă v-am adus în cuibul

secăturilor ăstora de comorofceni?

Codin tăcea mereu. Ochii tovarăşilor lui erau la el, fiindcă el era cel dintâi care primea insultele.

Unul spuse:

— Se-ngroaşă gluma!

Fricoşii, ca şi cei pe care nu-i priveau aceste lucruri, o şterseră. Rămaseră faţă în faţă numai cele două cete, hotărâte la orice. Noi, băieţii, ne depărtarăm ceva mai încolo, ca să facem loc. Anghelina strângea în grabă paharele şi sticlele, iar birjarii şi lăutarii nu aşteptau decât un semnal, ca s-o ia la goană.

Semnalul acesta — care mări reputaţia de om drept a lui Codin — fu dat, în seara aceea, într-un chip cu totul neobişnuit.

Doi marinari englezi, fumându-şi liniştiţi pipa, treceau, plimbându-se şi privind curioşi în dreapta şi în stânga. Dumnezeu ştie ce vânt blestemat îi împinsese prin partea locului, fiindcă strada prostituatelor, singura pe care o frecventau marinarii străini, era destul de departe de mahalaua noastră.

Doi ticăloşi din grupul celor din Atârnaţi se desprinseră, pentru a provoca pe englezi. Aceştia se opriră şi salutară cuviincios.

— Şi aşa, hai?... Aţi venitără pe la noi, ca să arătaţi gagicilor noastre mutrele voastre de herari!

Marinarii, neînţelegând nimic, se priviră miraţi. Atunci Codin se ridică, cu o semeţie care mă înfioră. Zgomotul încetă ca prin farmec. În mijlocul unei tăceri de mormânt, el tună către duşmanii lui:

— Dacă haitele voastre se leagă de străini, aici la mine, vor avea de-a face...

Nu-şi termină vorba, şi englezii erau la pământ, dar, în aceeaşi clipă, bâta lui Codin cădea în grămadă ca un trăsnet. Cât ai clipi din ochi, nu mai puteai să vezi nimic: birjarii plesniră din bice, ţiganii din amândouă bandele şi marinarii, cu revolverele în mâini, o rupseră la sănătoasa. În mijlocul drumului, o movilă de trupuri omeneşti se înnodase cu furie, învăluită într-un nor de praf, ridicat de frământarea picioarelor. Ciomegele trosneau, cuţitele cădeau din mâini zdrobite: alte cuţite rămâneau ameninţătoare, gata să se înfigă în inimă sau în burtă. Adversarii dezarmaţi se rostogoleau într-un corp la corp înverşunat. Mamele şi soţiile bătăuşilor din mahala le săreau în ajutor şi loveau la nimereală.

Atenţia tuturor era însă, atrasă de lupta dintre Codin şi unul din cei doi şefi atârnăţeni. Acesta din urmă era departe de a fi de talia potrivnicului său. Îl ţinea totuşi în respect cu ajutorul unei bâte lungi şi înspăimântătoare, în vârful căreia se găsea o piuliţă de osie.

Bătaia se desfăşura pe locul manejului şi, după un sfert de ceas, nu se mai aflau în picioare decât cei doi fruntaşi. Răniţii zăceau la pământ, printre pălării, haine, cuţite şi ciomege frânte. Mai era unul care lupta din greu: amicul Alexe. Secătură, el ţinea piept unei alte secături, când, deodată, strigă rugător:

— Codine!... Mă omoară!

Codin sări în lături, se întoarse şi croi adversarului lui Alexe un ciomag în spinare. Omul gemu şi se prăbuşi, dar, în aceeaşi clipă, ghioaga cea ferecată cu înspăimântătoarea piuliţă lovea năprasnic pe la spate în capul lui Codin, ocrotit, din fericire, de pălăria de postav, înfundată până pe urechi.

O secundă, crezui că văd pe Codin prăbuşindu-se... Duşmanul credea şi el acelaşi lucru, căci, cu ciomagul ridicat, aştepta şovăind. Dar Codin nu căzu, ci, după ce se clătină o clipă, ameţit, îşi apucă bâta cu amândouă mâinile şi începu s-o învârtească pe deasupra capului, descriind cercuri fulgerătoare. În felul acesta se năpusti asupra rivalului său, care, îngrozit, se retrăgea de-andăratelea, învârtind şi dânsul ghioaga. La un moment dat, cele două bâte se izbiră cu putere. A atârnăţeanului zbură în vânt. A lui Codin se rupse. Şi pe când cel dintâi se punea pe-o fugă de-i sfârâiau călcâiele, cel de al doilea, trăgând cuţitul, se luă după el. Atârnăţeanul alerga în zigzag, cu paşi mici şi iuţi, pentru a-l înşela pe Codin, care, cu salturi de gorilă, îl urmărea de aproape, întinzând cuţitul gata să-l înjunghie şi suflându-i în ceafă duhul morţii.

Înţelesei numaidecât că, din toată lumea aceea care privea pe la porţi, nu se va găsi nimeni care să sară şi să scape un om de la moarte, nimeni care să evite unui fost ocnaş o nouă osândă. În această fugăreală ucigaşă, cele două victime ale vieţii îşi pierduseră înfăţişarea omenească. Codin, cu ceafa şi cu urechea dreaptă plină de sângele care curgea din pălărie, cel urmărit, cu faţa albă ca ceara, cu gura deschisă, cerşea din ochi îndurare. Iată că, tocmai când treceau pe dinaintea trotuarului meu, îl văd pe Codin că întinde braţul şi loveşte. Un singur strigăt ieşi din piepturile tuturora. O femeie însărcinată leşină... Dar cuţitul nu face decât să sfâşie haina, de sus până jos, cu căptuşeală cu tot — şi acum, cu cele două pulpane fâlfâind în vânt, cel gonit alerga cu ultima deznădejde, gâfâind, clătinându-se.

De data asta, Codin nu va mai spinteca haina, ci chiar şira spinării. Şi parcă-l văd pe Codin în lanţuri, dus între baionete la Palatul justiţiei, unde-l vor judeca “domnii aceia cari nu tutuiesc" .

Un gând mă fulgeră! Şi la apropierea celor doi îndrăciţi, mă trântesc la pământ în picioarele lui Codin. Gheata lui grea îmi izbeşte trupul, şi Codin

cade cu capul în ţărână, în timp ce eu ţip mai tare decât era nevoie, ţip, înainte de a fi lovit.

Mă uit după cel urmărit: e departe, fuge şi întoarce capul fără să înţeleagă nimic, fără să-şi creadă ochilor, iar eu sunt tare bucuros că el e departe. Înainte de a se face nevăzut după colţ, omul îşi întoarce din nou capul, şi din nou nu înţelege nimic. Mulţimea împestriţată, mişunând în faţa porţilor şi mută de spaimă, nu pare să înţeleagă nici ea ce s-a petrecut.

Era totuşi cineva care înţelegea.

Stam amândoi întinşi la pământ, eu, ţinându-mi coasta unde mă lovise gheata; Codin, scoţându-şi cu greutate pălăria şi constatând că, dedesubt, nu mai era păr, ci un calup rotund de piftie roşie. El începu să ia cu amândouă mâinile bucăţi de sânge închegat, pe care le aruncă în praf. Apoi, pipăindu-se după cap, mă privi drept în ochi. Faţa lui, asudată şi mânjită de sânge, semăna cu aceea a unui înecat scos din apă şi lăsat la aer, pe mal, atât îl congestionase mânia şi îl făcuse de nerecunoscut. Ochii, injectaţi şi ieşiţi din orbite, priveau, cu acea fixitate turbure pe care o au câinii turbaţi. Descleştându-şi cu greutate fălcile înţepenite de ură, spuse:

— Ai văzut tot?...

Îi răspunsei afirmativ, coborând pleoapele.

— E vina mea?

Făcui semn din cap că nu. Nu puteam vorbi, de groaza celor ce vedeam în jurul meu. Trei trupuri zăceau, de la începutul încăierării, fără să mai dea semne de viaţă.

Codin îşi luă cuţitul şi se ridică cu greu. Cercetarăm pe cei trei răniţi de moarte: doi dintre ei erau în agonie: al treilea, cu faţa la pământ, într-un lac de sânge, avea ochii închişi, iar obrazul stâng se rezema pe praful moale. Arătându-mi-l cu degetul, Codin spuse:

— Acesta nu mai are nevoie de nimic! Ceilalţi îl vor urma înainte de apusul soarelui.

Mortul era un flăcău din mahalaua noastră, prieten devotat al lui Codin: cei ce trăgeau să moară făceau parte din ceata atârnăţenilor.

Ne îndreptarăm spre bulevardul Cuza, unde Codin voia să ia o trăsură şi să se ducă la un doctor. Depărtându-ne de Comorofca, îmi aruncai încă o dată ochii pe câmpul de bătaie. Mulţimea începuse să se adune cu teamă, dar nu vedeai nici un om de la poliţie, nici o ambulanţă.

Omenirea e liberă să se omoare...

Codin se însănătoşise, când ancheta oficială, după ce ascultase pe toţi

martorii groaznicului măcel, îl scosese din cauză. Mă plimbam acum cu Codin în văzul şi cu ştiinţa tuturor: un mânz însoţind un elefant!...

Şi iată că se zvoni într-o dimineaţă, că holera, care bântuia în Rusia, pătrunsese pe Dunăre până la Reni. Neliniştea fu mare, autorităţile îşi aduseră, în fine, aminte că mahalaua Comorofca era un focar de infecţie şi trimiseră agenţi sanitari, însărcinaţi s-o înece în var şi în acid fenic.

Mama voia să mă trimită la ţară, la unchii mei, dar m-am împotrivit: Codin mă atrăgea mai mult decât Baldovineştii. Prietenul meu îşi bătea acum mama în fiecare seară şi o arunca noaptea în stradă. Cum era foarte cald, ea stătea acolo până la ziuă, ghemuită pe pietroiul din faţa porţii.

Dimineaţa, când pleca în port, Codin o găsea dormind, îi mai dădea un picior şi o lăsa gemând.

Eram foarte mâhnit de o asemenea cruzime. Explicaţia pe care o da mahalaua era că mama Anastasia avea pământ şi că fiul ei o bătea ca să-l vândă. Povestea aceasta nu-mi ajungea, iar Codin nu-mi dădea nici o lămurire. Femeile, până şi mama, vorbeau de aceste schingiuiri, cu o linişte înspăimântătoare: se obişnuiseră. Ele se mirau, mai curând, când auzeau că mama brutalizată dormise o săptămână în odaia ei. Această neîndurare se datora, mai mult faptului, că mama Anastasia era sălbatec de tăcută. Vecinele spuneau că nici nu ştiu cum îi e glasul. Zgârcită până la dezgust, închisă la suflet şi duşmănoasă, ea umbla veşnic numai prin mijlocul drumului, pentru ca să evite orice atingere cu alţi oameni. O vedeai strecurându-se printre căruţe şi trăsuri, pipernicită, slabă ca o arătare. Nimeni nu ştia unde se duce, nici de unde vine. Cu toate că-i scotocea adesea boarfele, Codin nu găsise niciodată la ea nici măcar cu ce ai fi putut cumpăra un căţel de usturoi. Când era aruncată afară, ea urma supusă pe femeia, care binevoia s-o adăpostească o noapte şi să-i dea o Strachină de ciorbă. Dar, a doua zi, aceste femei erau pentru ea nişte necunoscute. Ţinea veşnic ochii la pământ, ca să adune cuie ruginite, cârpe, cioburi şi cutii goale de chibrituri. Când o întreba cineva:

— Bine, Anastasio, de ce nu vinzi ceva pământ?

Răspundea neschimbat:

— Fiecare le ştie pe ale lui.

Când se zvoni de holeră, Codin începu s-o ia din scurt. Şi era ceva hazliu! Cu nasul lipit de gardul care despărţea curţile noastre, vedeam tot ce se petrecea la ei. Codin sosea, îşi găsea mama pe prispă şi îi dădea câteva picioare: apoi, ridicând-o de ceafă, aproape numai cu două degete, aşa cum faci cu motanii râioşi, o arunca în uliţă. Ai fi zis că fiecare din ei îşi făcea o datorie zilnică: el, de a-i distribui porţia de lovituri şi de a o azvârli: ea, de a se afla la postul ei pentru a „încasa", a geme puţin şi a se aşeza

pe pietroi. Nici un cuvânt, nici un ţipăt mai tare, nici o explicaţie. Fiecare ştia despre ce era vorba.

Mama nu se amesteca niciodată în treburile altora: dar, într-o seară, gândindu-se poate că este de datoria ei, se întoarse însoţită de Anastasia. Aceasta o urma ca un biet animal şi, în bucătărie, se ghemui tăcută într-un colţ. Nu cunoşteam încă expresia ochilor ei, şi încercările mele de a-i privi au fost zadarnice. Ea stătea cu capul în jos, ca o tâmpită, aruncând în jurul ei priviri piezişe.

Deşi lampa ardea aproape de colţul în care se aşezase Anastasia, nu puteam totuşi să văd decât gura ei, cu buzele tivite şi ascuţite, ca o târtiţă de găină. Mama îi dădu să mănânce puţină ciorbă, apoi, apropiindu-şi scaunul de ea, îi spuse:

— Te chinuieşti de pomană, biată Anastasio! Ai face mai bine să vinzi pentru fiu-tău câteva pogoane de pământ, ca să te lase în pace. Ştiam că nu răspunde niciodată decât prin fraza ei unică, dar spre uimirea noastră, vorbi — şi ceea ce spuse fu groaznic. Abia mişcându-şi buzele, cu voce spartă, ne privea cu ochi de bufniţă:

— Spui că aş face bine să vând... Să vând, să vând... E uşor pentru voi. Eu îţi spun că băiatul tău ar fi făcut mai bine să-l lase pe ocnaş să ucidă în ziua aia... Ar fi fost acum la ocnă... Scăpam de dânsul.

Schimbai cu mama o privire plină de spaimă. Nu ne venea să credem ochilor. Mă cuprinsese o furie nebună, îmi venea să-i arunc lampa în cap, dar iată că, în chenarul negru al uşii deschise, apăru Codin. Mama îi sări înainte, pentru a nu-l lăsa să se apropie de bătrână. Neclintită în faţa lui, privindu-l drept în ochi, îi spuse:

— Codine!... N-ai s-o atingi în casa mea, decât trecând peste mine...

Codin, cu capul gol, în papuci şi în cămaşă, plecă fruntea şi-şi lipi bărbia de piept, în semn de încuviinţare. Pe urmă, ridicând capul:

— Mamă Joiţo! N-am venit să mă ating de ea, ci ca să-ţi spun să nu ţii sub acoperişul dumitale pe nemernica asta! Nu e o mamă, e ciuma...

— Te-a purtat în pântecele ei, Codine! Îl întrerupse mama.

El îşi duse mâna la frunte.

— Nu-mi mai aduce aminte!... Mi-e ruşine!... M-a nutrit cu venin. Şi plecă, ascunzându-şi faţa cu mâna.

Mama se întoarse către “ciumă".

— Nenorocito! Te va omorî!... Ai să vezi!

— Nu-i nimic! Dar pământ nu vând!

— Şi ce vrei să faci cu pământul? Tot lui o să-i rămână, după moartea ta!

— Nimic!... N-o să-i rămână nimic!... Am dat tot bisericii, tot, na!...

Făcu cu tifla către uşă. Atunci mama o dădu afară şi Anastasia se duse să se ghemuiască pe pietroiul ei.

De câteva zile, Codin se pregătea să se ducă la vânătoare de raţe şi gâşte sălbatice, foarte departe, în tufişurile mlăştinoase. Avea o puşcă frumoasă cu „încărcătură centrală" şi-mi lăsa gura apă, când îl priveam fabricându-şi cartuşele. Dar erau greutăţi mari de înfruntat: trebuia să pleci de cu seară, să te culci în baltă, să străbaţi kilometri de mărăcini şi de ape stătătoare, în care mişună lipitorile şi ţânţarii. Căci, în timpul ouatului, când păsările se adăpostesc în sălciile noastre, vânatul este oprit, iar atunci când el este îngăduit, ele părăsesc meleagurile noastre şi se duc la dracu în praznic, unde puţini vânători îndrăznesc să le caute.

— Este ţara nufărului alb şi a murelor sălbatice, catifelate, mari cât cireşele... Îmi spuse Codin, făcând cu ochiul.

Nu trebuia mai mult, ca să-mi pierd capul: şi seara, o înştiinţai pe mama că a doua zi, voi însoţi pe Codin la vânat. Ea ştia că ar fi fost zadarnic să se împotrivească. Cu toate că eram un băiat cuminte şi mă înţelegeam cu mama în toate privinţele, pentru anumite lucruri, eram neînduplecat. Dânsa opuse mai întâi o slabă rezistenţă, apoi cedă.

Vânătoarea în bălţile mari poate să ţină mai multe zile — totul depinde de noroc. Plecarea vânătorului constituie o frumoasă manifestare de mândrie: puşca, sacul de vânat, cartuşierele, sacul cu hrană, păturile, toate acestea sunt pline de vanitate şi de făgăduieli. Copiii mahalalei formează o companie de onoare, care întovărăşeşte pe vânător, o bună bucată de drum. La întoarcere, îl pândesc şi îl primesc cu sentimente deosebite: dacă sacii sunt plini de vânat, îl ridică în slavă, dacă, din nenorocire, sunt goi, îl întâmpină cu ostilitate şi batjocură.

Onorurile plecării, Codin le primi în faţa cârciumii Anghelinei, de unde îşi luă provizia de băutură — apa din bălţi fiind nesănătoasă. Apoi ne duserăm să luăm un câine, care, bucuros, sări pe Codin, ca şi cum ar fi fost stăpânul lui. La căderea nopţii, barca noastră plutea departe, pe Filipoiu, pe care-l părăsi îndată, pentru a intra pe un “braţ" mic, foarte îngust.

Codin cunoştea bălţile, cum îşi cunoştea buzunarele. Alunecam pe sub sălcii stufoase, care ne ascundeau cerul înstelat, singura călăuză în aceste meleaguri. Totuşi, Codin vâslea fără şovăire. Uneori, apele fiind mici, barca atingea fundul. Atunci înaintam agăţându-ne de ramurile sălciilor, sau împingând cu lopeţile în maluri şi, când nici asta nu mai folosea la nimic, Codin se cobora în apă până la genunchi şi trăgea barca.

— Ei drăcie, apele sunt mai mici decât credeam!... Dar nu trebuie să

ne supărăm pentru atâta lucru. Dacă cerul rămâne senin, va ieşi în curând luna plină... Atunci va fi mai plăcut şi mai uşor de înaintat.

Curând sălciile se răriră, cerul se arătă în toată frumuseţea sa nocturnă şi întinderi de pământ, mari şi întunecate, se deschiseră în faţa noastră. Ne găseam într-un adevărat labirint de canaluri naturale, mirosind a nămol şi a peşte. Trebuii să mă cobor şi eu, pentru a uşura barca: şi, în timp ce Codin trăgea de lanţ, eu mă desfătam alergând desculţ pe huma moale ca un covor, alături de „Tigruş" pe care-l ţineam de curea.

După numeroase cotituri, dădurăm, în sfârşit, de un lac mare şi adânc, în care eram fericiţi să putem pluti în voie. În tăcerea uşoară a paşnicei nopţi de iulie, gustam, pentru întâia oară, plăcerea rară de a mă simţi pierdut în imensitatea bălţilor, de a nu auzi alt zgomot decât plescăitul lopeţilor, salturile peştilor la suprafaţă şi ţipătul bufniţei în întunecimea nopţii.

Discul aprins al lunii pline se găsea deasupra orizontului, când, Codin, încărcat cu uneltele de vânătoare, iar eu ţinând câinele, părăsirăm barca pentru a merge pe uscat, către cuibul gâştelor şi al raţelor sălbatice.

În faţa noastră, mare cât pământul, se deschidea nesfârşita întindere a stufărişului, legănată de adierea uşoară şi caldă a unui vânt de vară — haosul acesta în care domnesc lupul, vulpea, miriadele de ţânţari, în care cel mai tare, fără nici o oprelişte, îl sugrumă pe cel mai slab: unde lipitoarea e iute ca un şarpe; unde gustoasele mure şi strălucitorul nufăr nu sunt atinse decât de adierea vântului, şi de unde se ridică, în înfiorarea nopţilor de vară, dumnezeiescul cântec al broaştelor, verzi ca frunza lată pe care stau pitite. Merserăm kilometri întregi pe un teren mărăcinos, sâcâiţi de zgârieturile pe care ni le făceau rugii spinoşi, ale căror mure ne cădeau în mână. Străbătuserăm câteva bălţi, adânci până la piept, deschizându-ne cu greu drum prin desişurile de stuf şi rogoz, cu frunzele tăioase şi pline de mâzgă.

Auzit de aproape, în noaptea uimitor de luminoasă, măreţul cântec al broaştelor întrece în frumuseţe toate emoţiile care ar putea să-ţi înalţe sufletul. Codin îmi arătă păpurişul plecându-şi Spicele flocoase, care păreau că ascultă concertul şi mulţumesc lui Dumnezeu.

— Am ajuns!

Codin îşi aruncă povara la pământ.

Ne aflam la marginea unei întinderi de apă, care cuprindea mai multe zeci de hectare, cea mai mare dintre toate cele pe care le Străbătusem. Celelalte maluri, hăt departe, abia se zăreau în lumina lunii.

Codin scoase din sac o mică seceră şi, intrând în stufăriş, începu să taie cu înfrigurare.

— Ce faci cu atâta stuf? Întrebai.

— O insulă, mânzule, o insulă şi o colibă, pentru a înşela vânatul. Ai să vezi numaidecât... Adună-l, dacă vrei, grămadă la un loc. Când voi termina, voi face snopi.

Ceva mai târziu, într-un loc mai puţin adânc al lacului, se putea vedea un ostrov făcut din şase straturi de snopi, aşezaţi ca o stivă. Coliba, făcută de asemeni din stuf, ne ascundea. În loc de tavan, cerul. Aceasta era pânda.

— Vânatul pe care-l vom doborî, murmură Codin, e foarte şiret. Raţele sălbatece se hrănesc într-un loc şi se odihnesc în altul. Dimineaţa le vezi fugind dinaintea zorilor: seara, dinaintea asfinţitului. Este un veşnic du-te-vino între aceste două ţinte. Atunci numai, poţi să le loveşti, căci, în stufărişul lor, se cufundă la cel mai mic zgomot. Şi nu numai atât! Dacă trec deasupra desişului, zboară mai sus de bătaia puştii. Mă vei întreba: dacă e aşa, cum le dobori? Uite cum, frăţui: aceste dihănii pier ca şi noi, prin slăbiciunea lor! Când apele sunt străvezii, le place să se privească în luciul lor şi zboară jos de tot. Aşa că, dintr-o pândă, le împuşti uşor. Înţelegi acum pentru ce toată această osteneală?

Marea întindere de apă, vibrând ca argintul viu în lumina lunii şi înconjurată de maluri tainice, mă făcea să cred că un nou potop înecase lumea şi că noi eram singurele fiinţe rămase în viaţă. Un val de fericire mă năpădi, o nevoie de-a striga, de-a plânge sau chiar de-a mă arunca în apă.

Tremurând de emoţie, apucai mâinile lui Codin care râdea, arătându-şi dinţii săi frumoşi, şi-i spusei:

— Te iubesc, Codine!

— Ştiu că mă iubeşti, Adriene!... Şi sunt mâhnit că te aud spunându-mi-o.

— De ce mâhnit, Codine?

— Mâhnit, fiindcă n-ai cinci sau zece ani mai mult, ca să ne facem fraţi de cruce.

— Dar ai un frate de cruce, pe Alexe.

Codin oftă din greu şi faţa i se întunecă:

— Alexe nu-i un adevărat frate de cruce... Am făcut asta din prostie, dar n-are nici o valoare. Alexe e ca şi ceilalţi, cari se tem de mine şi fac pe mâţa blândă, fiindcă sunt puternic. Dacă mâine n-aş mai fi, hei! m-ar scuipa în obraz. Alexe cel dintâi. L-am ales pe el de ciudă, din disperare şi fiindcă ştie să cânte frumos. El m-a ales din mândrie, ca şi frumoasa Irina, căreia îi place să se numească iubita lui Codin, dar, dacă nu i-ar fi aşa frică de el, l-ar înşela chiar în noaptea asta! Îşi ridică faţa către discul argintat de pe cer, care i-o lumină, şi vorbi cu amărăciune. Prietene Adrian!... Un

frate de cruce este altceva!... Ceva care poate nici nu există... Un frate de cruce este cineva prin el însuşi, nu prin altul, şi atunci dragostea sa e mare, dezinteresată, scumpă inimii noastre! Căci vezi, făcând servicii, este uşor să te faci iubit. Dar, iată, am ajuns să mă întreb: acest cineva prin el însuşi poate el să iubească cu o dragoste puternică?

Codin îşi şterse faţa cu mâna, apoi îşi aprinse o ţigară. Era încurcat, neştiind dacă înţeleg. Îmi spuse:

— Îţi voi explica, cum se întâmplă între oameni. Ai auzit spunându-se că am omorât un om, acum doisprezece ani, în sălciile din faţa Ghecetului: acela fusese fratele meu de cruce. Înainte de a fi duşmani de moarte, ne-am iubit.... Eu, mai ales, eram pentru întâia oară iubit de un prieten. Aveam şaptesprezece ani, ieşeam dintr-o copilărie de câine huiduit. Sunt fiul a două râme! Părinţii mă băteau şi mă trimiteau să fur lucruri de nimic: o traistă de grâu din port, sau o găină de la vecini, în loc să-mi mulţumească, îmi spuneau că sunt aşa de urât că aş putea să fac să lepede o femeie borţoasă. În stradă, copiii mă mângâiau la fel, dar asta nu ţinu decât până ce împlinii eu paisprezece ani, apoi fu rândul meu, să-i mângâi în felul meu! Atunci sângele mi se otrăvi cu veninul tuturor şerpilor de pe pământ! De îndată ce vreunul mai îndrăznea să vorbească de urâţenia mea, pe loc îi rupeam coastele. Cred că tata a murit de mâna mea. Atunci se ivi Tănase în drumul meu şi mă iubi din primul moment. Era frumos ca Alexe, însă puternic şi mărinimos. Amândoi aveam optsprezece ani. Ah, frate Adrian, ce mare lucru e să te iubească un om! Când, pentru prima oară, primii sărutul său de prieten, lumea parcă îşi schimbă înfăţişarea. Nu mă mai băteam aproape deloc, răbdam să mi se spună că sunt urât! Ne făcurăm fraţi de cruce şi ne iubirăm fără interes — nu, nu mai încape îndoială. Dar, opt luni mai târziu, gelozia pe care o simţi din cauza voiniciei mele, îi turbură sângele. Tănase căpătă ochi pizmuitor. Nu mă mai săruta. N-am spus nimic, l-am iertat. Ca să-l fac să-şi revină, îl iubeam mai mult şi mă feream să par mai tare decât el. Căci din pricina asta mă ura. Cu toate astea, din zi în zi se depărta mai mult, până ce, odată, mi-aduc aminte cu groază, buzele acelea pe cari le sărutam cu sfântă iubire de prieten, de frate, mi-au spus: “Bot de maimuţă". Am plâns atunci pentru întâia oară în viaţa mea. Iertai, totuşi. Dar Tănase aluneca, aluneca mereu. Acum nu mai era nimeni care să ştie să râdă de urâţenia mea mai cu haz decât el. În cele din urmă, încercă să mă bată. Mă stăpâneam.

Şi iată că, fratele meu Tănase veni într-o noapte, întovărăşit de trei ticăloşi, să mă surprindă dormind în desişul din sălcii şi să mă omoare. L-am omorât eu.

Ascultă acum judecata oamenilor: m-au achitat şi, cu toate astea, eram un ucigaş, pentru că aş fi putut rupe o cracă dintr-un pom şi să-l gonesc! Dar am vrut, am vrut cu tot dinadinsul să-l omor pe Tănase, şi l-am omorât! Dimpotrivă, domnii judecători m-au găsit vinovat, doi ani mai târziu, când am ucis pe omul pe care l-am prins în aşternutul iubitei mele! Ehei!... Aş fi omorât atunci chiar şi pe Dumnezeul ăsta care cârmuieşte lumea aşa de rău. Tu, Adrian, care nu ştii ce este suferinţa iubirii înşelate, să ştii că ea e mai rea decât foamea care-ţi sfâşie maţele, mai rea decât arsura fierului roşu, mai rea decât moartea!... Eu eram cel ucis atunci, şi tot pe mine m-au trimis la ocnă! Să-ţi intre asta în cap, Adrian, şi să-ţi aduci aminte totdeauna: oamenii nu pot să iubească: oamenii nu ştiu să facă dreptate!...

— Eu pot să te iubesc, Codine, spusei. Vreau să fiu fratele tău de cruce!

Codin îmi mângâie părul. Părea dureros de mişcat, rămase multă vreme fără grai, pe urmă zise:

— Şi eu cred, Adrian, că numai tu ai putea să iubeşti un ocnaş şi să faci dintr-un ucigaş un om bun: dar eşti prea mic, ca să-ţi legi cuvântul. Afară de asta, ştii că fraţii de cruce îşi fac cu cuţitul o cruce mică pe braţul stâng şi fiecare soarbe sângele care vine din inima fratelui său. Îl pedepsesc cu moartea pe fratele care mă trădează, după ce mi-a băut sângele.

— Ei bine, Codine, voi bea din sângele tău şi mă vei pedepsi cu moartea, dacă te voi trăda.

Codin sări ca o fiară sălbatecă, făcând să se cutremure insula noastră! Câinele lătră. Stând jos, îl văzui că-şi ridică braţele către cer. Crezui că mâinile lui vor atinge luna. Se bătu peste frunte cu putere:

— Dumnezeule atotputernic! tună el, deschizând braţele. Tot face să fii om, chiar când ai un bot de maimuţă, dacă poţi să te faci iubit într-atâta de un copil!

Tăbărând pe mine, îmi strivi umerii cu palmele lui grele, îmi luă capul între mâini şi mă privi drept în ochi. Mă privi şi îl privii — şi niciodată n-am văzut un om mai frumos decât era Codin în clipa aceea...

— Prietene! strigă el, vei avea curajul să mă laşi să-ţi zgârii braţul, pentru ca să gust sânge nevinovat?

— Da!... Uite, taie!...

Şi întinsei braţul stâng: eram nespus de fericit. Se piti în faţa mea şi, fără să mă slăbească din ochi, scoase cuţitul... Îl ţinu o clipă în aşa fel, încât crezui că mi-l înfige în piept... Cuţitul luci sub ochii mei... Nu mişcam.

— Taie, Codine!

Atunci, ţinându-şi răsuflarea, îşi scoase pălăria şi se închină de trei ori. Îmi luă mâna stângă care ardea. Cu dreapta aşeză vârful cuţitului înăuntrul şi în mijlocul antebraţului şi aşteptă... Surâsei feţei lui, redevenită sălbatecă:

— Râzi, Codine, râzi tare şi taie!

El râse cu toată minunea dinţilor săi, de albeaţa porţelanului. Şi, în timp ce ochii stăteau înfipţi într-ai mei, simţii pe braţ o mică arsură, o uşoară tăietură făcută în cruce. Mâinile lui Codin căzură tremurând, buza de jos începu şi ea să tremure, ochii noştri se opriră asupra rănii: o cruce neregulată care sângera uşor. O privi ţintă, speriat... Pe urmă îşi înclină capul peste braţul meu, buzele începură să sugă, căldura lor îmi făcu rău...

Codin rămase aşa multă vreme... Nu mai mişca... părea adormit. Capul şi trupul său formau un morman inert. Atunci îl sărutai pe creştet, aşa cum deseori sărutam capul mamei. El se ridică, ochii îi luciră în întunericul care începea să se risipească. Aproape maşinal, luă cuţitul şi dădu două lovituri violente în antebraţul lui voluminos. Sângele ţâşni din tăietura în cruce. El apropie rana de buzele mele:

— Bea, frate, şi inimioara ta va şti ce este iubirea unui ocnaş — după cum a mea va duce cu ea în groapă iubirea unui copil...

Băui sângele lui Codin, în timp ce Tigruş ne privea cu ochii lui nerăbdători.

Frumoasa noapte se sfârşea.

La primele licăriri ale zorilor se iviră cârduri de raţe, zburând foarte jos. Codin trase câte două focuri în fiecare cârd, şi patru din ele se prăbuşiră în lac, de unde câinele se duse să le aducă. Pe urmă veniră gâştele, dar acestea, rănite numai, scăpară. Nagâţii, care se apropiară cu zgomotul lor caracteristic, ne lăsară şase bucăţi. Soarele începea să dogorească, ţânţarii erau grozav de răi. Pe la zece ne întorceam în port, spetiţi, plini de noroi, băşicaţi, dar bogaţi de slavă şi de frăţie.

Era duminică, portul pustiu. O luarăm prin „Vadul Comorofcei". Copiii ne recunoscură, şi Codin le arătă vânatul. Aceasta fu de-ajuns, pentru ca toată hărmălaia să se ia după noi. Dar mie îmi era ruşine ca, duminica, să mă arăt atât de murdar în văzul tuturor. Îl rugai pe fratele meu s-o luăm pe la abator. El se supuse, cu toate că pe drumul acesta se găsea casa Irinei, frumoasa lui ibovnică. Aceasta, ca toată mahalaua, trebuia să fi ieşit în poartă.

— Dacă mă vede în zdrenţele astea, o să-i par şi mai urât decât sunt, glumi Codin.

Atunci, un copil apropiindu-se de el, spuse în râsul tuturor:

— Ştii, Codine? De cum s-a luminat, „Cotoiu" a venit să dea târcoale

pe la ferestrele Irinei. Trebuie să mai fie şi acum p-acolo.

„Cotoiul" era porecla unui băiat de viaţă, veşnic îndrăgostit, haimana nocturnă şi înduioşător de caraghios. Trântelile pe care le mâncase în cariera lui amoroasă erau nenumărate, iar răbdarea cu care le încasa era proverbială. Irina, singură, temuta iubită a lui Codin, fusese până acum scutită de serenadele lui.

Mă gândii să nu se întâmple ceva:

— Codine, îl rugai, făgăduieşte-mi că nu-l vei bate!

— Ah, oftă el, îţi făgăduiesc, frăţioare! Dar să ştii că prin femeie are să piară Codin. Uite cum mi se urcă sângele la cap...

Îl strânsei de mână:

— Nu uita că acum suntem fraţi de cruce! Nu trebuie să mai ucizi!

Când ne apropiarăm, Codin depărtă copiii şi aruncă o privire asupra locului. Casa Irinei era a treia din colţ, aceea unde dusesem biletul la prima noastră întâlnire. Codin se îngălbeni: „Cotoiul" era acolo, împopoţonat ca un mire, cu pălăria pe o ureche şi, acompaniat de lăutar, cânta:

*Foaie verde de salcâm,*
*Nu-mi place omul bătrân,*
*Nici voinicul ce bea apă,*
*Nici să merg vara la sapă*
*Ci seara şi dimineaţa*
*Să mă ţie puiu-n braţe.*

Prin „bătrân", „Cotoiul" înţelegea pe Codin, care nu mai era ca el, flăcău.

Din trei salturi de cimpanzeu, Codin fu la spatele lui şi-i înhăţă de ceafă, pe el şi pe ţigan. Acesta din urmă se zbătea din toate puterile, ca să se smulgă din mâinile lui Codin, rugându-se să-i dea drumul.

— Ţie nu-ţi voi face nici un rău! strigă Codin. Ba chiar am să te şi cinstesc, ca să-i cânţi, acuşi, acelaşi cântec!

Şi-i târî pe-amândoi în curtea lui. Priveam prin gard. Cu biciul în mână, Codin îl silea pe „Cotoiul" să se dezbrace. Acesta era deja în cămaşă şi izmene şi se ruga să nu-l facă de râs, dar Codin îl biciuia:

— Haide, gura!... Aş fi putut face să-ţi aduni măselele din ţărână, dar ai noroc!

Când „Cotoiul" fu în pielea goală, Codin luă un pepene verde, cam de un kilogram, şi i-l legă cu o sfoară de organele genitale. Pe urmă, îl scoase pe maidanul Comorofcei. „Cotoiul" mergea înainte, cu pepenele

bălăbănindu-i între picioare. Codin îl urma cu biciul în mână, pe când lăutarul cânta:

*Foaie verde de salcâm...*
*Nu-mi place omu' bătrân...*

— Până la casa Irinei şi înapoi! urlă Codin.

Mahalaua nu încetase bine să râdă de această păţanie, când iată că, într-o bună dimineaţă a acestei luni de august, se răspândi un zvon năprasnic: un om mort în ajun, fu declarat „mort de holeră"!

Se institui carantina. Curtea holericului fu izolată. În zilele următoare, medicul şi internul care veneau să inspecteze mahalaua, ridicară câţiva suspecţi. Înainte de sfârşitul săptămânii, doi oameni căzură în plină zi. După trei zile, încă unul. Pe urmă veni catastrofa: toată mahalaua fu contaminată şi, curând, întregul oraş. Serviciul sanitar abia putea prididi: aduna holericii, morţi sau bolnavi, îi tria la spital şi-i îngropa înecaţi în var. Un îngrozitor furgon negru umbla de dimineaţă până noaptea. Lua din greşeală pe beţivii care, pentru a „ocoli" boala, nu găseau altceva mai bun de făcut, decât să se îmbete.

Când molima fu generală, carantina căzu de la sine şi emigrările începură, după pilda celor bogaţi, care fugiră cei dintâi. Călătoria săracilor nu era prea lungă. Cei din Comorofca se duseră la un kilometru în dosul abatorului, să-şi întindă corturile pe un mare platou sterp.

Codin dădu semnalul plecării şi avusei cinstea de a trece înaintea Irinei şi chiar a lui Alexe. În seara aceea, trei corturi (al meu cu mama, al lui Codin cu Irina şi al lui Alexe), la iuţeală înjghebate din prăjini şi ţoale, erau instalate sub cerul frumos de august, în locul cel mai adăpostit al platoului. Codin ridicase toată tabăra.

În ziua următoare, mai mult de douăzeci de corturi se instalau în jurul nostru. Codin le sili să se aşeze cât mai departe de noi.

Cu toate că împrejurările erau tragice, glumele se ţineau strună, şi cea mai cu haz fu spusă de Codin. Dat fiind că mama lui rămăsese în Comorofca, el spuse într-o zi:

— Veţi vedea! Holera o să se sperie de mama şi o să dea peste noi. Aş fi făcut mai bine s-o iau aici, ca sperietoare.

Avea dreptate.

Într-o dimineaţă — a patra sau a cincea zi de la instalare — îl întovărăşeam pe Codin în inspecţia pe care o făcea zilnic taberei: găsirăm două femei şi un copil cuprinşi de vărsături şi diaree. Rudele lor îi

ascundeau, se rugau lui Dumnezeu şi îşi frecau nasul cu cocoloşul de camfor cristalizat, atârnat de gât, talisman contra holerei.

Codin se răsuci în loc, ca muşcat de viperă, strică într-o clipă cele trei corturi şi iată-ne din nou, încărcaţi ca nişte catâri, în căutarea unui alt loc, ferit de holeră.

Alexe avea căruţa lui, cu care lucra în port. Aruncarăm, claie peste grămadă, tot avutul nostru şi ne duserăm, de data asta, până la marginea platoului, la patru kilometri de oraş, unde se găsea o pădurice de sălcii care se oglindea în Dunăre.

În acest adăpost, unde totul părea sălbatic, uitai pe loc, şi de holeră, şi de usturoiul pe care trebuia să-l mănânc, şi de camforul pe care-l purtam la gât, şi de oţetul cu care mă frecam. Păduricea de sălcii, cu păsările ei, îmi părea un colţ de rai: priveliştea scumpei mele Dunări, în nopţile calde, înstelate şi cu lună plină, toate la un loc împlineau un vis al copilăriei mele: o viaţă sub un cer blând, o colibă, o pătură şi o oală pe foc... adică un trai haiducesc, aşa cum citisem în cărţi.

Şi iată că, deodată, mama se moleşeşte, se întristează, are greţuri şi dureri de cap. Codin, mai galben ca mine, îşi trage două palme şi strigă Irinei:

— Dezbrac-o goală, ca pe mama Eva. Freac-o până la sânge. Dar să nu dea dracul să văd că nu faci decât s-o gâdili, că atunci uit că sunt bărbat şi-mi aduc aminte numai că ea este mama lui Adrian al meu! Vă voi arăta cum se freacă un holeric!

Stăteam afară în faţa perdelei cortului şi plângeam cu hohote, în timp ce Codin, aruncând înăuntru priviri furişe, abia îşi stăpânea nemulţumirea. În cele din urmă, spuse:

— Mamă Joiţo, dacă nu vrei să laşi pe Adrian singur pe lume, acoperă-ţi ce crezi că e ruşinos şi lasă-te în grija labelor mele!

Fără să mai aştepte răspunsul, dădu perdeaua la o parte şi, un ceas întreg, mama ţipă în mâinile lui Codin, ca din gură de şarpe.

— Bucură-te, Adrian! Se încălzeşte! Se încălzeşte! Sângele dă năvală sub piele! E scăpată!...

A doua zi, mama sta jos, nu mai avea greţuri, dar era slabă, căsca mereu şi era încă năucită. Codin o mai frecă o dată zdravăn cu oţet şi-i puse hainele la fiert. Apoi, încălecând pe calul lui Alexe, plecă la oraş, să aducă merinde.

N-aveam voie să intru la mama şi s-o ating. Prin perdeaua dată puţin la o parte, îi văzui capul şi picioarele roşii ca focul. Îmi surâse şi se rugă lui Dumnezeu „să scape toată lumea". Plecai să hoinăresc puţin prin crâng. Coborâi povârnişul şi o luai de-a lungul fluviului. Deodată, într-un tufiş,

găsii o batistă pe care o recunoscui — era cu iniţialele Irinei. În locul acela iarba era răvăşită şi se vedeau mici rămurele frânte. Surâsei, când mă gândii la mutra pe care o va face Codin, când îi voi arăta batista: dovadă că, deşi bântuie holera, ştia să găsească un loc în care să-şi mai uite de griji.

Dar, când ieşii din crâng, cu batista în buzunar, ceea ce văzui îmi dovedi că eram alături de adevăr: într-o râpă mică, ascunsă sub sălciile de pe muche, Irina şi Alexe se sărutau cu foc.

Rămăsei împietrit!... Deci nu cu Codin venea Irina în crâng, ci cu fratele lui de cruce!... Repede, dusei batista la loc şi plecai fără să fiu văzut.

Sfârşit, cu inima grea de presimţiri negre, urcai povârnişul şi venii să mă aşez în faţa cortului. Mama mă linişti puţin, spunându-mi că se simte mult mai bine. Aş fi voit să plec numaidecât: să nu mai rămân în acest loc, unde erau de prevăzut nenorociri atât de mari.

Irina şi Alexe se iviră, fiecare venind pe alt drum. Ah, feţele lor! Ce prost ascundeau taina! Uitându-mă în ochii lui Alexe, pierdui orice încredere în sinceritatea fraţilor de cruce.

Abia se întorseseră, când un galop nebun, ce se apropia, ne înştiinţă de întoarcerea grăbită a lui Codin. Cu răsuflarea tăiată, sări jos de pe cal şi strigă:

— Serviciul sanitar „umflă" pe bolnavii din primul lagăr!... Suntem denunţaţi că am fugit aici, şi ambulanţa poate să sosească dintr-un moment în altul! Eu o ascund pe mama lui Adrian şi boarfele ei... Dacă sanitarii vin în lipsa mea, să le spuneţi că suntem trei inşi în toată firea şi un copil, toţi zdraveni!... Înţeles? Nici o vorbă de prisos! Că ăştia descoase ca judecătorii de instrucţie! Şi, intrând în cortul nostru: Ei, mamă, spuse el râzând. Ai auzit? Poţi avea prilejul să faci cunoştinţă cu furgonul! Cum te simţi?

Mama, în loc de orice răspuns, se sculă în picioare.

— Bun! strigă el. Cu toate astea, ca să ocolim îndatoritoarea profilaxie a groapei cu var, vom face amândoi o scurtă călătorie şi vom încerca să ne apărăm cu mijloacele noastre.

Spunând acestea, o ridică în braţe ca pe un copil şi începu să coboare povârnişul platoului, în timp ce eu îl urmam, purtând în spate hainele încă ude ale mamei.

Cine poate ghici cât de mare îmi fu spaima, când văzui pe Codin îndreptându-se către tufişul cu batista? La gândul numai, că bănuiala ar putea intra în inima lui Codin, mă îngrozii. Încercai să-l abat:

— Pe-aici, pe-aici! Uite un loc dosit!

— Nu, mânzule, acolo e noroi. Şi apoi, avem în faţa noastră crângul acesta însorit.

Şi intră. Alergai înainte să văd dacă batista mai era acolo. Din fericire, nu mai era. Dar Codin văzu iarba călcată şi coji proaspete jupuite de pe o ramură de salcie. Ridică una, pipăi coaja umedă, rămase pe gânduri, aruncă în jurul lui priviri bănuitoare şi spuse, uitându-se la mine, turburat:

— Cineva a fost aici de curând... N-ai fost tu?

Răspunsei nu, fără să mă gândesc, dar numaidecât regretai de a nu fi spus da.

— Ştii? făcu el către mama. E foarte bine aici, dar culcuşul e deja cunoscut, şi voi şti în curând de cine. Lupul nu vine numai o dată la stână.

Era gata s-o ia pe mama din nou în cârcă, pentru a o duce în altă parte, când, deodată, ochii lui se pironiră pe iarbă. Se aplecă şi ridică dovada neîndoielnică a trădării: Irina, în frământarea ei amoroasă cu Alexe, pierduse gogoloiul de camfor pe care îl purta la gât, prins cu un fir de lână roşie. Codin, înlemnit, ţinea ghemuşorul între degete, cu un gest şi cu o privire care păreau că spun: „Luaţi! Luaţi asta!... Mă frige!" Pe urmă, ochii lui se îndreptară către coji, luă câteva, cu greutatea cu care ar fi ridicat o grindă, şi le vârî în buzunar.

Întorşi la corturile noastre, Codin se apropie de iubita lui, care vorbea cu Alexe, şi îşi plimbă privirea de mai multe ori de la gâtul gol al Irinei la mâinile lui Alexe, care învârtea o ramură de salcie jupuită. Codin, foarte liniştit, întrebă pe Irina:

— Unde ţi-e ghemotocul de camfor?

— L-am pierdut, Codine.

Sanitarii trecură în dimineaţa aceea şi constatară că, în adevăr, toate patru persoane care se aflau acolo erau sănătoase tun.

— Acum, Adriene, putem s-o readucem pe mama ta, spuse Codin, vesel.

— Viu şi eu să văd unde-ai ascuns-o? zise Irina, luându-se după noi.

Codin, privindu-mă ca un mucalit, răspunse fără să-şi arate faţa:

— Ei, de ce nu? Ai putea să vii chiar şi matale, frate Alexe.

Codin mergea alături de mine, fumând, tăcut. Jos, la capătul povârnişului, Alexe ne urmă de aproape, în timp ce Irina, încetinind pasul, dispăru în crâng. Codin se prefăcu că nu vede nimic, dar, întorcându-se cu mama, care mergea acum fără sprijin, strigă:

— Ei, Irino!...

— Ce e? răspunse ea din tufişul cu pricina.

Căuta pesemne camforul.

Codin mă privi, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Ai văzut cum se

întoarce lupul la stână?" şi întrebă din nou, oprindu-se:

— Ce faci acolo?

— Ei asta-i, fac treabă mică, dacă vrei să ştii!

— Dar tu, Alexe, nu-ţi vine şi ţie să faci treabă mică?...

Alexe râse prosteşte şi nu înţelese nimic. Aci se mărgini cercetarea lui Codin, în ziua aceea.

Nu ştiam ce să cred. La prânz, mâncarăm cu toţii împreună, cum făceam din când în când. Codin, căruia de obicei nu-i ajungea un kilogram de fleici, mâncă fără poftă. Se ferea să mă privească şi ne spunea năzbâtii. Ne făcea chiar să râdem şi reuşi să-i adoarmă pe cei doi vinovaţi, care aveau cel mai mare interes să fie treji. Cu toate astea, pe mama n-a putut-o înşela, iar pe mine şi mai puţin.

— Adrian, aici se-ncurcă iţele, îmi zise mama. Codin coace gânduri negre!... Îndată ce mă voi simţi mai bine, voi pleca la ineşi. Şi Dumnezeu să-i aibă pe aceşti trei nenorociţi în paza lui!!...

Mama lăsa totdeauna în grija lui Dumnezeu să descurce lucrurile încurcate, dar eu, frate de cruce cu Codin, gândeam altfel. Mă hotărâi să nu-l părăsesc pe Codin.

I-ar fi plăcut, cu toate acestea, să se depărteze de mine. Se duse singur la umbra unei sălcii bătrâne, unde ne făceam în fiecare zi siesta împreună. De obicei, mă chema: mă dusei acum, fără să aştept să mă strige: nu eram oare fraţi de cruce?

L-am găsit liniştit, pe gânduri. Râse, ştiind că îmi place râsul lui.

— Ai făcut bine că ai venit.

Glasul îi era schimbat.

— Voiam tocmai să te întreb ce crezi tu despre acest camfor pierdut şi despre aceste coji găsite în crâng?

Scoase din buzunar camforul cu aţa şi o coajă de salcie, pe care o înfăşură în jurul degetului, ca pe-o panglică.

— Cred, îi spusei, că Irina şi-a pierdut camforul.

— Ei! Asta-i bună! Din moment ce-l am în mână şi după ce ea a mărturisit că l-a pierdut, nu e greu să ghiceşti. Dar despre cojile astea, alături de camfor, ce spui tu, hai?...Cojile frate, cojile nuielei jupuite, care e în mâna lui Alexe... Ai văzut nuiaua?

— Da...

— Şi ce zici de apropierea asta?

Nu mai putui să rabd fierbinţeala ochilor lui sfredelitori şi, ca să fug de ei, mă întorsei cu faţa în jos, pe iarba moale. Codin făcu la fel, îşi aşeză capul pe braţele încrucişate şi, cu nasul în iarbă, mă rugă:

— Spune-mi, frăţioare, ce gândeşti tu de această întâmplare, şi te voi

crede.

— Dar, Codine, ce vrei să gândesc? Uite, s-au plimbat împreună...

— Ca nişte cocoşei, hai?...

— Da... de ce nu?

— Şi s-au dus în tufiş, au răvăşit iarba, au pierdut camforul, fără să bage de seamă nimic. Şi le-au făcut toate astea, frăţui, aşa, ca nişte prieteni?

— Spune-mi, dragul meu... Răspunde... Fă-mă să cred că, ceea ce gândesc eu, nu e adevărat! Şi... uşurează-mă, dacă poţi, dar nu cu prostii!

Vorbea, ţinându-şi mereu faţa vârâtă în iarbă. Nu departe de noi, sub frunzişul care presăra pete de umbră şi de soare, se odihneau mama, Alexe şi Irina, fiecare întins lângă cortul său. Pe pulpele goale şi bronzate ale Irinei, descoperite până la genunchi, sclipeau valuri de argint viu. Codin, ridicându-şi capul şi rezemându-se pe bărbie, îşi aţinti ochii-i de fiară pe pulpele acestea nemişcate, şi faţa începu să i se descompună. Îmi fu frică, o frică nebună, şi-i atinsei braţul:

— Codine, frate, ce faci?... La ce te gândeşti?

Se sculă ca trezit dintr-un vis urât. Stătea acum jos, cu spatele la priveliştea turburătoare. Şi, cu înfăţişarea îndobitocită, mormăi:

— Adriene... Iaca, eu zic c-ar fi mai bine să rupem legământul nostru. Da...

— Care legământ, Codine?

— Acela pe care l-am făcut în baltă...

— Să nu mai fim fraţi de cruce, Codine?

— Da... să nu mai fim...

— De ce? strigai eu, rănit.

— Fiindcă nu există iubire frăţească pe pământ... Hai, leagă-mă! Mă voi duce în curând să trăiesc cu lupii!

Trăsăturile feţei i se liniştiră, dar era palid. Se ridică sprinten. Îl urmai ca un câine. Se îndreptă către Alexe, cu pas iute, şi îi strigă vesel:

— Frate Alexe!... Ia înhamă calul! E atâta vreme de când n-am mai băut un pahar la Anghelina!

Alexe se ridică încet:

— E din pricina holerei...

— Ei, Alexe! Holera nu e răul cel mai mare de care suferă biata lume!

În timp ce Alexe înhăma, Codin se învârtea în jurul Irinei, care sta întinsă pe iarbă, cu faţa în sus, şi îl privea pe sub genele ei mari. Pe urmă, el se aplecă, deodată, şi îi jucă deasupra nasului aţa cu camforul. Un val de sânge năvăli în obrajii fetei, apoi se făcu albă ca varul. Codin spuse, rânjind:

— O recunoşti, scumpo?

Ea întrebă cu glasul gâtuit:

— Unde ai găsit-o?

— Acolo unde ai pierdut-o.

La chemarea lui Alexe, care sta în picioare în căruţa gata de plecare, Codin lăsă să cadă camforul peste faţa Irinei:

— Păstrează-l, iubito! Poate să-ţi slujească împotriva holerei şi... ca să semene moartea!

Irina îşi acoperi ochii cu braţul. Codin alergă către căruţă, sări şi-l cuprinse pe Alexe de mijloc. Sării şi eu şi-l cuprinsei, la rândul meu... Cu toţi trei în picioare, calul porni la trap.

Nici un copil la joacă, nici un om pe stradă, nici o femeie la poartă. jale... holera...

Căruţa se opri în faţa cârciumii. Înăuntru nimeni, afară de un măturător de vagoane, pe care holera nu voia să-l scape nici de viaţă, nici de ţuică.

Era răcoare. La tejghea, Anghelina, cam galbenă, cam tristă, nepăsătoare, ca de obicei. Lângă dânsa, pe un scaun, bătrâna ei mamă cârpea, ca totdeauna.

Ne aşezarăm în mijlocul cârciumii, în jurul unei mese rotunde. Se aduse vin. Mi se turnă şi mie, dar eu nu obişnuiam să beau. Ochii mei nu se desprindeau de Codin, care golea pahar după pahar. Alexe bea şi el, dar mai puţin.

Primii litri trecură în tăcere şi în nemişcare. Codin întrebă: — Unde e băiatul?

— Holera... răspunse Anghelina.

Acest cuvânt era de-ajuns, ca să arate locul unde se găsea cineva.

Revăd toată scena, aşa cum s-a petrecut.

Măturătorul, având păhăruţul pe jumătate gol în faţa lui, moţăie cu capul pe piept. Alexe, crezând că va înveseli pe Codin, împroaşcă cu vin pe bătrân, care mormăie şi-şi şterge faţa. Codin nu râde: dimpotrivă, se întunecă şi mai mult. Alexe râde pentru toţi şi, ca să arate că este într-adevăr câinele stăpânului său, se duce la căruţă şi se întoarce cu nuiaua de salcie adusă cu noi.

Codin era cu spatele la uşă şi nu-l vedea pe Alexe. Acesta se întoarce la masa bătrânului adormit şi trânteşte o lovitură în masă. Toţi tresărim speriaţi, dar cel mai zguduit e Codin. Ochii săi cad pe vergeaua de salcie. Faţa i se îngălbeneşte. Voind să ia paharul să bea, îl răstoarnă. Alexe, cu nuiaua în mână, se turbură.

— Ţi-a făcut atât de rău... când am lovit în masă?

— Foarte rău... m-ai lovit în inimă!... răspunde Codin cu un glas cavernos.

Şi cu o privire care nu putea să mă înşele nici pe mine, nici pe Alexe, nici chiar pe nepăsătoarea Anghelina. Codin apucă mâna prietenului său, o sileşte să pipăie cicatricea mare pe care o avea la ceafă şi spune:

— Vezi, Alexe?... Nuiaua cu care ai lovit în masă, mi-a făcut mai mult rău decât ciomagul, care m-a trăsnit aici, în ziua în care te-am scăpat de la moarte.

Alexe, în picioare, îşi priveşte prietenul cu uimire şi nu ştie ce să răspundă, dar, când îl vede pe Codin că se ridică şi-l domină cu talia lui de uriaş, frăţiorul de cruce îşi pierde cumpătul. Ochii lui se plimbă de la mine la Anghelina şi de la Anghelina la mine, ca şi cum ar fi vrut să ne întrebe: “ştie?"

— Cu ce cuţit ai jupuit coaja sălciei, frate Alexe? Întrebă Codin, ţinând piciorul pe scăunel.

— Cu acesta, îngână Alexe, scoţând cuţitul de la brâu.

— Nu-i făcut să se scalde în sânge, ci în zeamă de ceapă!... Dacă vrei să faci din el o unealtă de temut, trebuie să-i otrăveşti vârful şi, iată, priveşte în ce venin!

Îşi suflecă mâneca şi îşi înfige de un deget cuţitul în braţ.

Eu ţip, Anghelina ţipă, iar Alexe:

— Frate Codine!... Ce ai?

— Ah, frate Alexe! — răspunde acesta, dându-i cuţitul înapoi şi lăsând sângele să curgă ah!... ah!... M-a muşcat o năpârcă azi-dimineaţă!... Anghelino, dă-ne să bem!... Iar tu, Alexe, cântă-ne ceva, cântă, frate!... Aşează-te pe scaunul acesta... Îmi place să te văd stând. Cântă, bunăoară, Drumul de la Pângaraţi.

Pe faţa asudată a lui Alexe, trecu un fulger de fericire: cântecele lui îl îmblânzeau totdeauna pe Codin.

— De ce tocmai cântecul acesta trist? Îndrăzni el să întrebe.

— Uite aşa, frate... Ca să-mi aduc aminte de lucrurile uitate.

În timp ce fratele de cruce se plimbă ca un leu în cuşcă, în jurul scăunelului, Alexe se aşează şi începe cu o voce tremurândă:

*Drumul de la Pângăraţi*
*E bătut de dorobanţi,*
*Tot ducând la condamnaţi.*
*Când îi vezi legaţi în fiare,*
*Îţi face mai mare jale.*

*Regină, măria-ta,*
*Uşurează-le osânda.*

Codin, cu faţa aprinsă, ca în ziua neuitatei încăierări, se apropie pe la spate, răstoarnă capul lui Alexe şi-i spune cu o înfricoşătoare duioşie:

— Ah! ... frate Alexe! ... Îmi place cântecul tău! ... Dar cine dracu te-a pus azi-dimineaţă să tai o nuia de salcie?... Răspunde, frate?... În toate dimineţile tăiai tu nuiele de-astea, în timp ce eu mă duceam după merinde? Răspunde!

Cu capul răsturnat pe braţele lui Codin, ochi în ochi, Alexe spune cu voce stinsă:

— Nu înţeleg, Codine...

— Nu înţelegi, Alexe? Dar cojile astea le cunoşti?

O zguduitură străbătu tot trupul lui Alexe. Codin a scos din buzunar cojile de salcie şi ochii-i s-au roşit de sânge.

Atunci, Codin dă deodată drumul capului şi, ca ars, face o săritură înapoi. Alexe, beat de vin şi copleşit de grele presimţiri, cade cu fruntea pe masă. În clipa aceasta de tăcere, mi-aduc aminte că mama cârciumăresei vorbi ca pentru ea:

— Doamne!... Iartă-mă!... Am uitat că mâine e vineri, zăpăcită ce sunt!... Şi către fiica ei: N-am aprins candela pentru milostiva Sfânta Vineri! Dă fuguliţa alături şi se întoarce cu candela, îi mai adaogă untdelemn, schimbă iasca, aprinde şi se pune pe închinat.

Ochii lui Codin se opresc asupra candelei. El stă rezemat de perete, încovoiat şi cu mâinile în buzunare. Privirea lui sângeroasă se plimbă de la candelă la umerii lui Alexe. Scoţându-şi pălăria, se închină şi el de trei ori. Pe urmă, punându-şi din nou pălăria pe cap, strigă:

— Cântă, Alexe!... Cântă!... Şi tu, Adrian, dă un pahar de ţuică bătrânului...

Anghelina toarnă, iau paharul din mâna ei şi-l duc măturătorului, în timp ce bătrâna duce candela la locul ei, sub icoană.

Atunci, tot ce-am auzit, a fost un geamăt scurt. Pun paharul pe masa bătrânului şi când să mă întorc, îl văd pe Codin acoperind cu masa trupului său spatele lui Alexe şi, strivindu-l, îl ţinu un timp aşa, îmbrăţişat, apoi îi şopti la ureche, cu glas răguşit:

— Cântă, Alexe!... Cântă, frate...

La început nu înţeleg nimic: văd numai trupul lui Alexe, zbătându-se. Cum nimeni nu spune o vorbă, mă apropii. Codin mă respinge cu totul şi, repede, face un salt înapoi.

În clipa asta, sub ochii mei, un val de sânge ţâşni din umărul stâng al lui Alexe, care se rostogoli pe podea!... Văd încă şi acum, ca printr-o ceaţă, pe Codin sărind în căruţa lui Alexe, şi făcându-se nevăzut: pe Anghelina, mută, întorcând spatele celui ucis, iar bătrâna, luând candela Sfintei Vineri, o aşeză domol la capul mortului, pe duşumea, şi îngenunche alături.

Noiembrie îneca pământul cu ploaia lui de gheaţă. Mahalaua, scăpată de molimă, îşi dezmorţea picioarele murdare, înotând prin noroiul maidanului.

Eram singur şi mâhnit, cu privirea pierdută deasupra unei cărţi, sub lumina lămpii, când, pe la opt seara, un toc-toc ce abia se auzi în geamul negru şi ud dinspre stradă, mă făcu să las cititul şi să ies.

Mama nu era acasă. În curte, întunerec şi potop. Ploua cu găleata. Târându-mi galenţii, şi cu un sac pe cap, străbătui cu greu până la poartă... dar mă dădui înapoi: Codin, încovoiat, sta în faţa mea!...

Nu zăream nimic în obrazul lui: statura însă îmi ajungea. Un val de durere îmi umplu inima.

— Taci! ... Vino până la mine!... Şopti el, răspândind o duhoare de mahorcă şi de rachiu.

În acelaşi timp, mă luă de mână. Mâna lui, mai rece ca a unui mort, îmi îngheţă sângele. Dacă n-ar fi fost marea milă ce-mi cuprinsese sufletul, n-aş fi avut prea mare chef să urmez un om căutat de poliţie şi atât de puţin asemănător cu Codin al meu din vara trecută. Ajuns în curte, spuse:

— Viu din baltă... Din baltă, unde am trăit cu lupii!... Dar lupii au cojoc, iar eu nu. Sunt mort de frig şi mai slut ca niciodată. Nu te speria! ... Ce vrei?... Toată viaţa am fugit de sluţenia mea, m-am războit cu ea, dar degeaba. Acum ne-am împăcat, trăim în bună tovărăşie.

Intrarăm în odaia lor. Mama Anastasia stătea pe vine şi scormonea în focul din vatră. Când îl văzu, se dădu peste cap cu o smucitură atât de caraghioasă, că ai fi zis că-l vede pe dracu în persoană. Într-adevăr, cu barba lui de două luni, înecat în noroi şi acoperit de zdrenţe, Codin, aşa beat şi răguşit cum era, nu mai semăna a om.

Din prag, rânjind ca o fiară sălbatică, mi-o arătă pe mama lui:

— Ia te uită la stârpitura asta! N-am spus eu bine că şi holera o să fugă de ea? Şi-mi mai face acum ocara să se sperie de mine, când mă vede! Scorpia dracului!

Spunând acestea, se aruncă, în halul în care se găsea, pe patul de scânduri din tindă, în timp ce mama Anastasia îşi reluă locul la vatră.

— Închide uşa şi stai pe scăunel, spuse el. N-am să te ţiu mult... Nici

nu te-aş fi supărat, dacă amintirea ta nu m-ar fi urmărit mereu... Dar... Înainte de a mă preda judecăţii oamenilor, mi-am zis... că poate... mai am încă dreptul pe pământ să strâng mâna unui copil, unui frate!... Dă-mi mânuţa ta, Adriene... lasă-mă să simt căldura sângelui tău!... Ah, sângele ăsta!... Picătura de sânge pe care am băut-o în noaptea când am vânat în baltă ţi-aduci aminte? N-a slujit la nimic... Ea n-a putut nimici veninul pe care l-am primit în vinele mele de la năpârca aia!... Te rog, Adriene, să te gândeşti totdeauna cu milă la bietul Codin. Căci, deşi viaţa mi-a fost ticăloasă, să ştii că totdeauna am căutat să fac binele... Dar n-am întâlnit decât răutate!

Tăcu o clipă. Pleoapele lui grele se luptau din greu să stea deschise. Reluă, vorbind mai mult cu ochii închişi:

— Acum, ascultă ce vreau să-ţi spun: închipuieşte-ţi, mi-am pus în cap să mai trăiesc... Să trăiesc, dar altfel... Sunt tânăr... Treizeci şi doi de ani... Ştiu... Crima mea e grea, dar cu bani, boierii vor fi mai de înţeles. Totul este să pot aduce de la Bucureşti unul sau doi avocaţi mari, să-i plătesc gras şi să-i pun să latre juraţilor! Ce Dumnezeu! juraţii sunt şi ei oameni, au mici hatâruri de cerut. Atunci se pun să învârtească codul şi răspunsurile. Mâine, în zori, am să pun genunchiul în gât şerpoaicei ăşteia, care îşi prăjeşte bucile la foc... Şi, Doamne sfinte! O să-mi dea nu numai banii pe care îi păstrează pentru popii ei, dar şi laptele pe care l-a supt la mă-sa!... Pe urmă... om vedea... De-acum în zece ani, n-o să fim bătrâni!... Poate că mă duc la vreo mânăstire, la Sfântu Munte ori în altă parte. Trăieşti bine acolo... În sfârşit!... Vorba e... de... e vorba... să... să...

Codin dormea dus. Îndată începu să sforăie năprasnic, cu gura căscată, o gură mare cât o cană şi năvălită de păr lung.

Atunci, o văzui pe mama Anastasia ridicând capul cu asprime. Privirea ei, furişă de obicei, se opri mai întâi asupra gurii lui Codin, apoi asupra mea, plină de dispreţ. Începu să umble de colo până colo, luă o oală, o lăsă, înteţi focul şi căută ceva pe sub pat, fără să se teamă că-l deşteaptă pe Codin. La urmă, mă privi cu neruşinare şi-mi spuse, mai mult din ochi:

— Ce faci tu aici? Ia şterge-o!

Mă ridicai, aruncând o ultimă privire asupra lui Codin: n-ai fi putut, într-adevăr, să înnoptezi în aceeaşi încăpere cu dihania asta cu gura căscată, care sforăia atât de năprasnic. Mă întorsei acasă, străbătând încă o dată noroiul, ploaia şi întunericul.

Trecuse un ceas. Un ceas plin de simţiri nelămurite: păreri de rău, milă, teamă, suferinţe, amintiri din vara aceea dureroasă. Aveam să-i fac unele mustrări. N-am putut, din pricina stării de beţie în care se găsea.

Era aproape zece şi mama nu se întorsese încă. Ploaia încetase. Atunci, liniştea nopţii fu săgetată de un răcnet înspăimântător, de fiară înjunghiată, urmat de un alt răcnet, tot aşa de fioros, apoi nu se mai auziră decât horcăituri groaznice.

Trecui în bucătărie, cu gândul să ies în stradă, ca să văd ce s-a întâmplat. Ah, ce fior cumplit îmi străbătu inima!... Horcăiturile, din ce în ce mai slabe, nu veneau din stradă, ci din curte. Mă fulgeră gândul că mama Anastasia l-a omorât pe Codin, cu securea. Nu era cu putinţă! De unde atâta putere şi curaj la stârpitura aia?

Îmi luai repede galenţii şi sacul, şi deschisei uşa. Glasuri de bărbaţi şi de femei, ţipete de groază. Curtea era plină de lume, printre care şi proprietăreasa noastră. Toţi intrau şi ieşeau de la Codin, printr-o spărtură a gardului:

— Ce s-a întâmplat? Întrebai.

— Vai, băiatule... fugi, mamă! spuse proprietăreasa, ascunzându-şi faţa în mâini.

Cineva spuse:

— Mama Anastasia l-a opărit pe Codin cu două kilograme de untdelemn clocotit.

Mă năpustii spre spărtura gardului, dar un om care era acolo, mă opri să trec şi-mi spuse cu bunătate:

— Nu intra, micule, nu intra, e îngrozitor de văzut!... Poţi să te îmbolnăveşti!...

Împleticindu-mă, ca un om beat, cu inima încleştată, cu capul vâjâind, intrai la Codin pe poarta de la stradă. În curte, toţi mă împiedecau să văd. Mă urcai atunci pe gard. De acolo zării numai sacul cu care acoperiseră bustul lui Codin, pe jumătate azvârlit afară din odaie. Sacul nu mai mişca.

Alături, pe prispă, mama Anastasia se ghemuise lângă cadavrul fiului ei, cu o lumânare de cinci parale în mână. Îl privea cum priveşti o râmă. Flacăra lumânării pâlpâia în adierea vântului rece.